

SİYER OKUMALARINDA KUR'ÂN'IN ROLÜ VE BELİRLEYİCİLİĞİ: NECM SÛRESİ ÖRNEKLİĞİNDE BAZI SİYER KONULARININ KRİTİĞİ

Doç. Dr. İsrail BALCI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Hız. Peygamber'in hayatına ilişkin birçok detayı Kur'ân'da bulabilmek mümkündür. Ancak geleneksel algıda veya siyer yazıcılığında Kur'ânî verilerden ziyade daha çok rivayetlerden oluşturulan bir sîret ve bu bağlamda bir peygamber algısı söz konusudur. Bu makalede siyer konularının ele alınmasında Kur'ân'ın önemine işaret edilecektir. Bu bağlamda Necm sûresinin ilk on sekiz âyetindeki ilahî mesajın muhtevası ele alınacaktır. Zira bu âyetler isrâ ve mi'râc anlatımlarına referans gösterilmiştir. Ancak referans alınan âyetlerin ne derece dile getirilen iddiaları destekleyip desteklemediği konusu pek sorgulanmamıştır. Bu makalede Necm sûresi ile isrâ ve mi'râc hadiseleri arasında kurulan ilişkinin vahyin gerçekleriyle örtüşüp örtüşmediği hususu irdelenecek ve böylece Kur'ân pence-resinden siyer konularına bakıldığında kimi zaman yaygın olarak bilinenlerin aksine bazı hakikatlerin ortaya çıkabileceği gerçeği gözler önüne serilecektir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Necm sûresi, siyer, isrâ, mi'râc

ABSTRACT

The Role and Determinant Position of the Qur'an in Siyer Readings: A Critique of Some Subject Matters of Siyer with the Exemplification of Sûrat al-Najm

It is possible to get access to various details as to the life of Prophet Muhammad in the Qur'an. Even so, in the traditional sense and siyer writing there is a tendency to make use of stories rather than the accounts of the Qur'an, leading to a prophet perception within this framework. This study emphasizes the significance of the Qur'an for handling the subject matters of siyer. In this context, the scope of the holy message included in the first eighteen verses of the sûrat al-Najm is discussed. Since, these verses have been marked as reference to the accounts of al-Isra and al-Mi'raj. However, the extent to which these verses, marked as reference, support the allegations voiced in this context has not been questioned adequately. This paper reasons the issue whether the relation established between the surat al-Najm and incidents of al-Isra and al-Mi'raj overlaps with the truths of the revelation or not. Thus, it aims to display the fact that some truths that appear in contrast with the common knowledge might emerge when the subject matters of siyer are considered from the Qur'an's perspective.

Key words: The Qur'an, Surat al-Najm, Siyer, Isra, Mi'raj

GİRİŞ

Hz. Peygamber'in hayatı söz konusu olduğunda, hiç kuşkusuz bir Müslüman için en bağlayıcı referans kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Zira Kur'an Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin önemli detaylardan bahseder. Bu bağlamda onun risaletini veya risaletinin temel referanslarını en tartışmasız bir şekilde vahyin verilerinde bulmak mümkündür. Elbette ki Kur'an-ı Kerim bir tarih veya siyer kitabı değildir. Ancak Hz. Peygamber'in hayatı veya risaletinin kodlarıyla ilgili birçok detayı onda bulabilmek mümkündür. Bu itibarla Hz. Peygamber'in sîretinin ele alınması veya anlaşılmasında vahyin gerçeklerini göz ardı etmek mümkün değildir.¹ Her ne kadar bu gerçek kabul edilse bile, klasik veya çağdaş kaynak ya da araştırmalara bakıldığında Rasûl-i Ekrem'in sîretine dair bilinenlerin ana çerçevesini vahyin verilerinden ziyade daha çok rivayetlerden müteşekkil haberlerin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Hz. Peygamber'in sîretine dair birçok detay Kur'an âyetlerine yansırken, vahyin verileri rivayetlere oranla daha sınırlı bir şekilde referans alınmıştır.

Bilindiği üzere isrâ ve mi'râc hadiseleri siyerin en önemli konuları arasında gösterilir. Ancak muhtevalarının farklı yorumlara açık olması nedeniyle olsa gerek, özellikle siyerciler veya tarihçiler bu konulara fazla girmeden daha çok rivayetler çerçevesinde bilinenlere işaret etmekle yetinmişlerdir. Dikkat edilirse isrâ ve mi'râc hadisesiyle ilgili rivayetlerde Necm sûresindeki kimi âyetler özellikle mi'râca dair anlatımlar için referans gösterilmiştir. Ancak rivayetlerle ilişkilendirilen âyetlerin ne derece dile getirilen iddialara referans olup olmadığı hususu sorgulanmamıştır. Necm sûresindeki âyetlerin mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmesine dair anlatımlar, büyük oranda birbirini tekrar eden görüşler çerçevesinde aktarıldığından ve mevcut rivayetleri sorgulama gereği duymayan bir bakış açısıyla meseleye yaklaşıldığından, zamanla âyetlerle rivayetler arasında kurulan ilişki giderek doğru gibi kabul edilmiş, hatta bu mesele bir inanç doktrini haline dönüştürülmüştür. Özellikle klasik kaynaklarda bu tür anlatımları içeren çok sayıda rivayeti görebilmek mümkündür. Hatta bu rivayetler daha sonradan yazılan kitaplar veya yapılan araştırmaların şekillenmesinde de önemli oranda belirleyici olmuştur. Ancak rivayetlerdeki anlatımların ne derece sağlıklı veya doğru bilgiler içerdiği hususu sorgulanmamıştır. Oysa anlatımlarda ciddi çelişkiler ve tarihi hatalar bulunduğu gibi, aynı zamanda iddialara refe-

¹ Başlıkta siyer kavramı kullanılmakla birlikte metin içerisinde kimi zaman sîret kavramına da yer verilmiştir. Esasen sîret veya siyer kavramlarının kullanımıyla ilgili bir standardın olmadığı söylemek mümkündür. Örneğin klasik kaynaklara bakıldığında siyer kavramına iki farklı anlamın yüklendiğini görüyoruz. Bunlardan birisi fıkıh kitaplarında yer alan ve devletler hukukunu ilgilendiren hükümlerin yazıldığı bölümler için kullanılırken, diğeri ise Hz. Peygamber'in hayatı, tebliğ faaliyetleri, siyasi ve askeri mücadelelerini de içine almaktadır (Ahmet Yaman, 'Siyer', DİA, İstanbul 2009, XXXVII, 316-17). Bu faaliyetler genelde 'siyer ve meğâzi' olarak isimlendirilmiştir. Bu yönüyle bakıldığında siyer daha çok Hz. Peygamber'in hayatını ifade ederken, sîret kavramı ise Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra diğer şahsiyetlerin hayatlarını da ilgilendiren bir kavram olarak kullanılmıştır (Mustafa Fayda, 'Siyer', DİA, İstanbul 2009, XXXVII, 319). Ancak her iki kavram da Rasûl-i Ekrem'in hayatı ve onun risalet sürecini içine alan bir içerikte kullanıldığından kimi zaman sîret kavramı da kullanılmıştır.

rans gösterilen âyetlerin muhtevalarında da bambaşka hakikatlerden söz edilmektedir. Ancak her ne kadar referans alınan âyetlerin muhtevaları kimi yorumlarla saptırılmışsa da, özellikle siyer araştırmacıları tarafından bu konular pek irdelenmemiştir.

Biz bu çalışmamızda siyerin en önemli ve aynı zamanda tartışmalı konuları arasında gösterilen isrâ ve mi'râca dair anlatımları, sadece Necm sûresiyle ilişkilendirilen rivayetler boyutuyla ele alacağız. Özellikle mi'râca dair anlatımları desteklemek için referans gösterilen Necm sûresindeki âyetlerin gerçekten de dile getirilen veya yaygın olarak bilinen iddiaları destekleyip desteklemediği sorusuna cevap arayacağız. Böylece vahyin penceresinden siyer konuları ele alındığında kimi zaman yaygın olarak bilinenlerin dışında bambaşka hakikatlerle de karşılaşılabilirliğini gözler önüne sermeye çalışacağız. Bu çerçevede isrâ ve mi'râc hadiseleriyle ilişkilendirilen Necm sûresinin ilk on sekiz âyetindeki ilahi mesaj, bu çalışmanın ana sınırlarını oluşturmaktadır. Böylece isrâ ve mi'râc hadiseleriyle ilişkilendirilen Necm sûresindeki âyetlerle bu konuya ilişkin rivayetler arasında gerçekten bir bağın olup olmadığını gözler önüne sermeye çalışacağız.

Necm Sûresindeki Âyetlerin Muhtevası

Nüzul dönemine bakıldığında Necm sûresinin risaletin ilk yıllarında nazil olduğunu görüyoruz. Zaten bu sûredeki anlatım ilk Mekkî sûrelerin özelliğini taşır. Erken dönem siyer kaynaklarının başında gelen İbn İshâk (151/768), Necm sûresinin 'boykot yılları'² sürecinde nazil olduğunu belirtir ve Hz. Peygamber'in bu sûreyi ilk kez açıktan tebliğ ettiğini söyler.³ İbn İshâk'la aynı dönemde yaşamış olan ilk müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman (150/767) da Necm ve Leyl sûrelerini Hz. Peygamber'in Mekke'de ilk kez açıktan okuduğunu söyler.⁴ Keza diğer müfessirler de Necm sûresinin, risaletin Mekke döneminin ilk yıllarında nazil olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁵

Araştırmamıza konu olan Necm sûresinin ilk on sekiz âyeti, isrâ ve mi'râc hadiseleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda ilgili âyetlerde dile getirilen ve Hz. Peygamber'in müşahede etmiş olduğu birtakım olağanüstülükler, özellikle mi'râc hadisesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu mucizeler veya olağanüstülükler olarak takdim edilmiştir. Böylece isrâ olayına işaret eden İsrâ sûresinin birinci âyetiyle Necm sûresinin ilk on sekiz âyeti arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Rivayetlerdeki tartışmalara girmeden önce Necm sûresinin

² Boykot hadisesi hakkında bkn. İsrâfil Balci, 'Kabe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahliili', *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (cilt: 6, sayı: 3, Temmuz-Ağustos- Eylül 2006), ss., 41-57.

³ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981/1401, 157; ayrıca bkn. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Beyrut 1987, VIII, 62; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruc yay., İstanbul 2003, XVI, 430; Bedreddin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl; Kur'ân Âyetlerinin İnş Sebepleri*, Çağrı Yay., İstanbul 2006, II, 836.

⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006, IV, 113.

⁵ Suphi Salih, *Kur'an İlimleri*, çev. Said Şimşek, İstanbul 1994, 194.

ilk on sekiz âyetindeki ilahi buyruklara bakmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. İlgili âyetlerde şu ilahi mesajlar yer almaktadır:

Kayan yıldıza and olsun ki, sizin bu arkadaşınız Muhammed ne sapıttı ne de azıttı. Hem sonra, o, keyfi arzu ve isteklerine göre de konuşmamaktadır. Onun size tebliğ ettiği Kur'ân Allah tarafından gönderilmiş vahiyden başka bir şey değildir.⁶ Kur'ân'ı ona müthiş bir güce ve muhteşem bir görünüme sahip olan melek⁷ (Cebrail) öğretti. O melek asli şekliyle göründü, işte o zaman kendisi en yüce ufuktaydı. Sonra sarktı/alçaldı ve Peygamber'e yaklaştıkça yaklaştı. Öyle ki, Peygamberle aralarında yayın iki ucu arası kadar veya daha yakın bir mesafe kaldı. Derken Allah, Cebrail vasıtasıyla kulu Muhammed'e ne vahyedecekse vahyetti.⁸ Muhammed'in kalbi, bütün bu gördüklerini bir hayal olarak algılamadı.⁹ Ey Müşrikler şimdi siz onun gördüğü bütün bu gerçekler hakkında kendisiyle münakaşa ediyorsunuz, öyle mi?¹⁰ Şüphesiz Muhammed o meleği bir başka inşi sırasında da en uzak Sidre¹¹ (Arabistan kirazı) ağacının yanında görmüştü. O ağacın yanında çok hoş ve huzur verici bir bahçe vardı. O zaman Sidre ağacını alabildiğine nur kaplamıştı.¹² Bu müthiş manzara karşısında Peygamberin gözü kamaşmamış, hedefinden sapmamıştı. İşte o zaman Peygamber, Rabb'inin en büyük ayetlerinden/sembollerinden bir kısmını görmüştü.¹³

Bu Kur'ân pasajında da görüldüğü üzere sûrenin başlangıcında vahyin ilahi kaynaklı olduğuna vurgu yapılmış ve Hz. Peygamber'in Cebrail meleğinden vahiy alma süreci anlatılmıştır. Devamında ise Hz. Peygamber'in vahiy meleği olan Cebrail'i asli sûretiyle gördüğüne işaret edilmiştir. Ayrıca yine bu tecrübe sırasında Rasûl-i Ekrem'in birtakım olağanüstülükleri de müşahade ettiğine vurgu yapılmıştır. Âyette belirtildiği üzere Rasûl-i Ekrem bu müşahedeleri, Sidretü'l-müntehâ olarak nitelenen ağacın yakınındayken yaşamış¹⁴ ve bu olağanüstülükler 'en büyük âyetler veya mucizeler'¹⁵ olarak tanımlanmıştır.

Dikkat edilirse bu âyetlerde Cebrail meleğinin isminden açıkça söz edilmiş ve kapalı ifadeler kullanılmıştır. Keza Hz. Peygamber'le ilgili de 'sahibukum' (arkadaşını) ifadeleri kullanılmıştır. Aslında bu niteleme Hz. Pey-

⁶ 53. Necm, 1-4.

⁷ Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerini sürdürürken müşrikler kendilerine okunan Kur'ân âyetlerini Rasûl-i Ekrem'e bir insanın öğrettiği iddia ediyorlardı (bkn. 16. Nahl, 103). Necm sûresindeki âyette Cebrail'in vasıfları sayılırken aynı zamanda müşriklerin bu iddiasına da cevap verilmiştir.

⁸ 53. Necm, 5-10.

⁹ 53. Necm, 11.

¹⁰ 53. Necm, 12.

¹¹ Sidre, sedir ağacı olarak da çevrilmiştir. Bkn. Mehmet Çakır, Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi, Özkan matb., Ankara, t.y., 527.

¹² 53. Necm, 13-16.

¹³ 53. Necm, 17-18. Meail için bkn. Mustafa Öztürk, Kur'an-ı Kerim Meali; Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, Otto, Ankara 2008.

¹⁴ 53. Necm, 6-17.

¹⁵ 53. Necm, 18.

gamber'i yalanlayan müşriklere yönelik olup Rasûl-i Ekrem'in kendilerinden birisi olduğunu vurgulamak içindir. İlgili âyetlerde direkt olarak isim zikredilmediğinden burada konu edinilen Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in buluşma veya görüşmesinin kiminle kimin arasında olduğuna dair farklı yorumlar yapılmıştır. Çoğunluğun kabulüne göre her ne kadar isim zikredilmemişse de, ilgili âyetlerde Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in buluşmasından bahsedilmektedir. Ancak kimi yorumlara göre ise bu buluşmanın Allah'la Hz. Peygamber arasında gerçekleştiğine dair iddialar dile getirilmiştir. Üstelik bu buluşmanın mi'râc gecesi semada vuku bulduğuna ilişkin yorumlar yapılmıştır. Böylece mezkur âyetler mi'râc gecesi Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu tecrübelerin somut delili olarak sunulmuş ve bu ilişkilendirilmeyle birlikte mi'râc anlatımları da tıpkı isrâ hadisesi gibi Kur'ân'a dayandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca mezkur âyetler mi'râca dair rivayetlere referans gösterildiği gibi, aynı zamanda isrâ hadisesine işaret eden İsrâ sûresiyle Necm sûresi arasında da direkt bir ilişki kurulmuştur. Bu tartışmaya girmeden önce isrâ hadisesine işaret eden âyetin muhtevasını hatırlatmak istiyoruz. İlgili âyette şu açıklamalar yer almaktadır:

Kulunu bir gece el-Mescidü'l-Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız el-Mescidü'l-Aksâ'ya götüren Allah yüceler yücesidir. Biz bu gece yolculuğunu âyetlerimizden bir kısmını göstermek için yaptırдық. Şüphesiz Allah her şeyi işitir ve görür (17. İsrâ, 1).

Siyerin en önemli olayları arasında zikredilen isrâ hadisesine Kur'ân-ı Kerîm'de direkt olarak işaret edilen âyette sadece bu kadar bir açıklama yer almaktadır. Dikkat edilirse âyette sınırlı bir anlatım vardır ve sadece Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu isrâ olayına işaret edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm ona böyle bir olay yaşattırılmasının sebebini ise 'âyetlerimizden bir kısmını göstermek için' ifadeleriyle açıklar. Her ne kadar bu sebepten dolayı Rasûl-i Ekrem'e isrâ olayının yaşattırıldığına işaret edilmişse de, bu süreçte ne tür tecrübeler veya olağanüstülükler müşahede ettiğine dair bir açıklık olmadığı gibi, isrâ hadisesinin de ne şekilde vuku bulduğuna ilişkin herhangi bir açıklama yoktur. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Kur'ân-ı Kerîm isrâ hadisesinden bahsetmiş, ancak detayı hakkında bilgi vermemiştir. Âyette detay verilmeyince bu hadiseyi anlamaya çalışan klasik veya çağdaş alimler, hayli çaba sarf etmişler ve dile getirilmeyen detayları, diğer âyetlerdeki anlatımlarla veya bu konuyla ilgili kimi rivayetlerle açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda da özellikle Necm sûresinin ilk on sekiz âyeti isrâ ve mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiştir. Böylece yoğun bir rivayet örüntüsü ortaya çıkmış ve birtakım yorumlar geliştirilmiştir. Bu yorumlar zamanla yaygın bir kabul haline gelmiş ve adeta sorgulanamaz bir inanç doktrinine dönüştürülmüştür.

Dikkat edilirse İsrâ âyetinde Rasûl-i Ekrem'in müşahede ettiği birtakım olağanüstülüklerle değinilmiş ve bu tecrübeler 'büyük mucizeler veya âyetler' (âyatü'l-kübrâ) olarak nitelenmiştir. İsrâ olayına işaret eden âyette de Rasûl-i Ekrem'e bir kısım olağanüstülüklerin yaşattırılmasından söz edilmiş, ancak bu

olağanüstülüklerin neler olduğundan bahsedilmemiştir. Geleneksel yorumlara bakıldığında isrâ âyetinde işaret edilip detayı verilmeyen, ancak Rasûl-i Ekrem'in yaşadığı zikredilen mucizelerin veya olağanüstülüklerin Necm sûresinde somut olarak zikredilen olağanüstülükler veya tecrübeler olduğu iddiaları ortaya atılmıştır.¹⁶ Her ne kadar iki ayrı sûredeki âyetler arasında direkt bir ilişki kurulmuşsa da, bu ilişkinin izahı mümkün olmayan ciddi problemler taşıdığını görüyoruz. Örneğin iki sûrede yer alan âyetlerin birbirlerinden çok farklı zaman diliminde nazil olduğunu unutmamak gerekir. Bu bağlamda yukarıda da ifade edildiği üzere, Necm sûresinin âyetlerinin Mekke döneminin ilk yıllarında, isrâ olayına işaret eden isrâ âyetinin ise Mekke döneminin sonlarında nazil olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Umumiyetle kabul edildiğine göre isrâ olayına işaret eden bu âyet hicretten yaklaşık olarak bir buçuk yıl önce nazil olmuştur.¹⁷ Bu durumda demek ki, isrâ hadisesi bu tarihte vuku bulmuştur. Oysa isrâ hadisesinin akabinde gerçekleştiğine inanılan mi'râc anlatımları ise bu âyetten çok daha önceki dönemde inen âyetlerdeki anlatımlarla temellendirilmeye çalışılmıştır. Üstelik Necm sûresindeki âyetlerde mi'râca dair anlatıma ilişkin en ufak bir imadan dahi söz edilmemektedir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, Necm sûresi risaletin başlangıç döneminde nazil olmuştur. Araştırmaya konu olan âyetlerdeki anlatım ise, ilk vahiy tecrübesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in müşahede etmiş olduğu olağanüstülüklerle işaret etmektedir. Bu bağlamda Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i görmesinden ve o sırada ayrıca birtakım olağanüstülükleri müşahede etmesinden bahsedilmektedir.¹⁸ Ancak bu âyetlerin mesajında yer alan olağanüstülükler daha sonradan mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiştir. Bu durumda daha önceden inen ve aynı zamanda yaşanmış olan bir tecrübeye ait âyetlerin, daha sonradan inen bir âyetin akabinde gerçekleştiği iddia edilen mi'râc anlatımlarına referans gösterilmesi ciddi bir şekilde izaha muhtaçtır. Daha açık ifadeyle söylemek gerekirse, isrâ hadisesinin akabinde gerçekleştiği iddia edilen birtakım olağanüstülükleri, bu olaydan çok daha önce nazil olmuş bir sûredeki âyetlerle temellendirmek ve bu sayede mi'râca dair anlatımları Kur'ân'a dayandırmak mümkün değildir. Her şeyden önce mi'râca dair anlatımlarla Necm sûresinin nazil olduğu dönem arasında yaklaşık olarak yedi sekiz yıllık bir zaman farklılığı söz konusudur. Kaldı ki, Necm sûresindeki âyetler ilk vahiy tecrübesinin akabinde yaşanmış olan müşahadelere işaret etmektedir. Bu detay dikkate alındığında aradaki zaman farklılığı daha da açılmaktadır.

Âyetlerin mesajındaki muhteva göz önüne alındığında ya bilinenler daha önceden yapıldığı gibi zoraki açıklamalar veya beyhude izahlarla tekrar edilecek, ya da Kur'ân âyetleriyle ilişkilendirilen anlatımlar irdelenerek siyer konuları

¹⁶ Fahrüddin er-Râzî, Tefsîr-i Kebîr; mefâtihu'l-ğayb, çev. Suat Yıldırım ve diğl., Akçağ, Ankara 1995, XX, 494-503; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sadlş., İsmail Karaçam ve diğl., Feza Gazetecilik A. Ş., İstanbul, t.y., 294-98.

¹⁷ Celal Kırcı, 'Geleneksel ve Çağdaş İslâm Yorumunun Temel Problemleri', II. Din Şurası; Tebliğ ve Müzakereler (23-27 Kasım 1998), Ankara 2003, I, 222.

¹⁸ Kurtubi, XVI, 436-38.

arasında gösterilen bu hadisenin gerçek mahiyeti ortaya konacaktır. Biz ikinci yolu takip ederek mezkur âyetlerin muhtevâsından hareketle yaygın olarak bilinen bir hadiseye, farklı bir pencereden bakmaya çalışacağız. Ancak bu konuya ilişkin tartışmalar hayli kapsamlı izahatlar gerektirdiğinden burada sadece Necm sûresinin ilgili âyetleriyle mi'râca dair anlatımlar ve bu anlatımların isrâ hadisesiyle ilişkilendirilmesine dair tartışmalar üzerinde duracağız. Öncelikli olarak şunu belirtelim ki, ilgili âyetlerin mi'râc anlatımlarına referans gösterilmesine dair rivayetleri, bu âyetlerin muhtevâsıyla izah edebilmek bize göre oldukça zor, hatta imkânsızdır. Her şeyden önce bu durum hem âyetlerin bağlamına hem de tarihsel gerçeklere aykırıdır. Necm sûresinde işaret edilen ve Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu dile getirilen olağanüstülükler ise geriye dönük bir anlatımdır. Aslında buradaki anlatım ilk vahiy tecrübesinin akabinde Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu olağanüstülükleri imlemektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in Cebrail'i görmesine işaret eden âyette 'Onu bir başka inişi sırasında, Sidretü'l-müntehâ'nın yanında görmüştü'¹⁹ ifadeleri kullanılmıştır. Bu anlatım ilk vahiy tecrübesinin ardından yaşanmış bir olaydır. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygamber'in Cebrail'i iki kez gördüğünü haber verir. Bunlardan birisine Tekvîr²⁰ sûresinde, bir diğerine de Necm²¹ sûresinde işaret edilir. Tekvîr sûresinin Necm sûresinden önce nazil olduğu hususu dikkate alındığında, burada Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i gördüğüne işaret edildiğine göre, daha sonradan inen bir âyette ayrıca bir görme hadisesinden bahsediliyor olması bu tecrübenin Tekvîr sûresinden önce gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Nitekim çağdaş müfessirlerden Ateş de, Necm sûresindeki âyetlerin ilk vahiy tecrübesi sırasında Hz. Peygamber'in Cebrail meleğini gördüğüne işaret ettiğini söyler.²²

Her ne kadar müfessirlerin bir kısmı Necm sûresindeki pasajda anlatılan yaklaşma hadisesinin Allah'la Hz. Peygamber arasında gerçekleştiğine dair görüşler ileri sürmüşlerse de, böyle bir yorum izahı mümkün olmayan ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bu yorum biçimi âyetlerin mesajını çarpıtmak gibi bir yanı sıra da kapı aralamaktadır. Nitekim âyetler dikkatlice okununca burada Allah'la Hz. Peygamber'in semada buluşması değil, Cebrail'le Hz. Peygamber'in yeryüzünde buluşmasından bahsedilmektedir. Ancak rivayetlerdeki tasvirler bakıldığında mi'râca yükseliş neticesinde Hz. Peygamber'in semada Allah'la buluştuğuna ilişkin anekdotlar anlatılır ve bu anlatımlar Necm sûresindeki âyetlerle temellendirilmeye çalışılır. Halbuki âyetlerin muhtevâsında bu iddiayı destekleyecek en ufak bir ima dahi söz konusu değildir. İlgili âyetlerde Hz. Peygamber'in Cebrail meleğini görmesi olayına işaret edilmesi hususu çok açıktır. Zira âyetler yeryüzünde Cebrail'le Hz. Peygamber'in buluşmasından bahsetmektedir. Oysa rivayetlerdeki iddialara göre, isrâ olayının akabinde ger-

¹⁹ 53. Necm, 13-14.

²⁰ 81. Tekvîr, 23.

²¹ 53. Necm, 13.

²² Süleyman Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar neşriyat, İstanbul 1990, IX, 112.

çekleşen mi'râc hadisesi sırasında Necm sûresinde işaret edilen olağanüstülükler tecrübe edilmiştir. Bu durumda mezkur sûreyi isrâ hadisesiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirmek, her şeyden önce tarihsel olarak mümkün olmadığı gibi, böyle bir iddia düpedüz âyetleri çarpıtarak açıklamaktan başka hiçbir fayda da sağlamaz. İzzet Derveze de, benzer görüşler dile getirerek Necm sûresindeki âyetlerin mi'râcla alakalı olmadığını ifade eder. Örneğin ona göre bu sûrede geçen 'vaat edilen Cennet'in görüntüsü eşliğinde' âyeti, mi'râc'ta Rasûl-i Ekrem'in görmüş olduğu iddia edilen müşahedeler olmayıp, Hz. Peygamber'in vahiy alış sırasında tecrübe etmiş olduğu olağanüstülüklerdir. Dolayısıyla Derveze müfessirlerin çoğunluğunun bu âyetlerdeki anlatımı mi'râca dair rivayetlere referans göstermelerini doğru bulmaz ve eleştirir.²³ Bu meseleyi müstakil olarak ele alan Josef van Ess de benzer görüşleri savunur.²⁴ Necm sûresinin tefsirine ilişkin yayımlanan bir makalede de, benzer görüşler dile getirilmiş ve bu sûredeki âyetlerin isrâ ve mi'râc hadiseleriyle bir ilişkisinin bulunmadığı tespiti yapılmıştır.²⁵

Dikkat edilirse Necm sûresindeki âyetlerde Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i asli suretiyle görmesinden ve o sırada Hz. Peygamber'in ayrıca birtakım olağanüstülükler müşahade etmesinden bahsedilmektedir. İlgili âyetlerde işaret edilen bu husus erken döneme ait rivayetlerde de zikredilmektedir. Örneğin İbn Hişâm'da yer alan bir rivayette ilk vahiy tecrübesi sırasında Hz. Peygamber'in yaşadıkları kendi ağzından şöyle nakledilir:

Ben uykudayken Cebrail içinde kitap bulunan dibaçtan bir sepet ile geldi ve 'oku' dedi. Ben 'Ne okuyayım?' dedim. Bunun üzerine beni öyle sıktı ki, adeta öleceğimi sandım. Sonra beni serbest bıraktı ve tekrar 'oku' dedi. Ben 'Ne okuyayım?' dedim. Yine beni ikinci kez aynı şekilde sıktı ve tekrar bırakıp 'oku' dedi. Ben 'Neyi okuyayım?' dedim. Ben bir daha sıkılmaması için böyle söyleyerek bu şekilde mukabelede bulundum. Bunun üzerine 'Rabb'inin adıyla oku' dedi ve Alâk sûresinin ilk beş âyetini okudu... Ben de onun okuduklarını tekrar ettim. Okuma bitince benden ayrılıp gitti. Uyandığında okuduklarım sanki bir kitap gibi kalbime yazılmıştı. Yerimden ayrılıp dağın ortasına geldiğimde semadan bir ses işittim. Bana şöyle diyordu: 'Ey Muhammed! Sen Allah'ın elçisisin, ben de Cebrail'im. Başımı semaya kaldırıp baktığımda, Cebrail'i bir adam şeklinde ayaklarını göğün ufkuına koymuş olarak gördüm. Bana şöyle diyordu: 'Ey Muhammed! Sen Allah'ın elçisisin, ben de Cebrail'im.' Ben durdum ve ona bakakaldım. Ne ileri ne de geri gidebiliyordum. Yüzümü ondan göğün ufuklarına doğru çevirdim. O ufuklardan herhangi bir yöne bakmıyordum. Sadece onu aynı şekilde görüyordum. Öylece bakakaldım, ne öne gidebildim ne de arkama dö-

²³ İzzet Derveze, Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri, çev., Şaban Karataş, Ekin yay., İstanbul 1997, I, 227, 230.

²⁴ Josef van Ess, 'Vision and Ascension: Sûrat al-Najm and its Relationship with Muhammad's Mi'raj', Journal of Qur'anic Studies, I/1, London 1999, 48-50.

²⁵ Mehmet Akif Koç, '53/Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine' İslâmîyât, (VI, 2003, sayı: 1), 168-170.

nebildim. Hatice beni aramak için adamlar göndermişti. Onlar Mekke'nin yukarısına vardılar ve (beni bulamadın) yanına döndüler. Ben hâlâ bulunduğum yerde duruyordum. Sonra Cebrail benden ayrıldı.²⁶

Bu rivayette dile getirilen hususlar vahiyle ilk tanıştığı sırada Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu hadiselerle ilişkin bazı ipuçlarını içermektedir. Dikkat edilirse rivayette vahye muhatap olduktan sonra Hz. Peygamber, yaşadığı olağanüstü hadisenin etkisiyle hızla bulunduğu yerden uzaklaşıp evine doğru giderken ufukta Cebrail'i gördüğünden bahsedilmektedir. Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i görmesi ve o sırada birtakım olağanüstülükleri müşahede etmesi hadisesini Kur'ân-ı Kerîm 'büyük semboller veya mucizeler' olarak nitelemiştir.²⁷

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in Cebrail'i asli suretiyle iki kez gördüğüne işaret ettikten sonra birincisinin vahiyle ilk tanıştığı zaman gerçekleştiğini söyler.²⁸ Tekvîr sûresinde işaret edilen görülme ise büyük bir ihtimalle ikinci görülmeye işaret etmektedir ki, bu süre muhtemelen Müddesir ve Duhâ sûrelerinin nazil olduğu dönemdir. Nitekim İbn İshâk²⁹ ve Abdürrezzâk³⁰ bu hususlara işaret etmişlerdir. Anlatılanlara göre ilk vahiy tecrübesinden sonra yaklaşık iki veya üç yıl kadar vahiy gelmeyince bu süreç içerisinde Hz. Peygamber müthiş bir terk edilmişlik korkusu yaşamıştır. Hatta kendisini yüksek yerlerden aşağıya atmayı bile düşündüğünden bahsedilir. Birkaç kez bu duygularla evinden ayrılıp çöle daldığı sıralarda Cebrail gaipten bir sesle kendisine gelmiş ve hâlâ Allah'ın elçisi olduğunu haber verip onu teselli etmiştir. O sırada Cebrail'in asli suretiyle Hz. Muhammed'e görünüp vahiy getirdiği ve Allah'ın kendisini terk etmediğini haber verdiği anlatılır.³¹

Tekvîr sûresindeki anlatımda Cebrail'in görülmesine işaret edilirken âyette 'açık ufuk' (el-ufuku'l-mübîn) ifadeleri kullanılmıştır. Necm sûresinde dile getirilen ve birinci kez görülmeye işaret eden âyette ise 'yüksek ufuk' (el-ufuku'l-a'lâ) ifadeleri kullanılmıştır. Dikkat edileceği üzere Kur'ân-ı Kerîm, her iki görülmenin de Cebrail ufuktayken gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu açıklamalar aynı zamanda Hz. Peygamber'in de yeryüzünde olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse bu âyetlere göre Rasûl-i Ekrem semanın katlarına çıkarılıp en son noktada var olduğu iddia edilen Sidretü'l-müntehâ'daki hayalî bir mekânda Cebrail veya Allah'la buluşmamıştır. İki ayrı sûrede açık bir şekilde Cebrail'in görülmesine işaret edilmekle birlikte, o sırada Rasûl-i Ekrem'in bulunduğu yerin tam olarak neresi olduğu belli değildir. Ancak âyetteki

²⁶ İbn Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyye, nşr., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mısır 1963/1383, I, 155-56; Rivayetin değişik bir versiyonu için bkn. Abdürrezzâk, el-Müsânef, nşr. Habîburrahmân el-Azâmî, Beyrut, 1970, V, 321 (no: 9719).

²⁷ 53. Necm, 18.

²⁸ İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri, çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı yay., İstanbul 1991, XIII, 7531, XV, 8332.

²⁹ İbn İshâk, 115.

³⁰ Abdürrezzâk, V, 321 (no: 9719).

³¹ Taberî, Cami'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân, Mısır 1968/1388, XXVII, 46.

muhtevaya bakıldığında birinci görülmenin Hira Dağı'nda ilk kez vahiyle buluşmasının ardından Rasûl-i Ekrem evine gittiği sırada yaşadığı anlaşılmaktadır. Ateş'e göre âyette Sidretü'l-müntehâ olarak zikredilen ağaç Hira mağarası yakınlarında bir yerdedir ve Hz. Peygamber Cebrail'i ilk kez burada görmüştür.³² Ancak Hira Dağı'nın büyük bir kayadan ibaret olduğu gerçeği göz önüne alındığında, kayada ağaç yetişmeyeceğine göre bu hadisenin Rasûl-i Ekrem buradan ayrılıp evine doğru gittiği sırada yaşanmış olması gerekir. Dolayısıyla bize göre Rasûl-i Ekrem bu tecrübeyi evine doğru giderken yolda yaşamıştır, ancak yeri tam olarak belli değildir. Nitekim yukarıdaki rivayette de Hz. Peygamber'in Cebrail'i dağdan ayrıldıktan sonraki aşamada gördüğünden söz edilmektedir. Buna mukabil ikinci kez görülmeye ilgili haberlerde Hz. Peygamber'in bulunduğu yere dair bazı ipuçlarından bahsedilmektedir. Örneğin Taberî'nin verdiği bilgilere göre ikinci görülme hadisesi Hz. Peygamber ihtiyacını gidermek için evinden ayrılıp Kabe yakınlarındaki Ecyâd tepesine gittiği zaman vuku bulmuştur.³³ İbn Kesîr de Mekke yakınlarındaki Abtah³⁴ veya Bathâ³⁵ denen yerde vuku bulunduğunu söyler. Bir hadis kaydında ise Hz. Peygamber'in Cebrail'i iki kez asli suretiyle gördüğüne işaret edildikten sonra, bunlardan ilkinin Sidretü'l-müntehâ'da, diğerinin ise Kabe yakınlarındaki Ecyâd'da vuku bulduğundan söz edilmektedir.³⁶

Tekvîr ve Necm sûrelerinde işaret edilen Cebrail'in Hz. Peygamber tarafından görülmesine dair âyetler, bu tecrübenin tamamen yeryüzünde gerçekleşmiş bir hadise olduğunu haber vermekle birlikte, daha sonraki döneme ait rivayetlerde bu olay semada gerçekleşmiş olağanüstülükler olarak yansıtılmıştır. Üstelik kimi yorumlarda daha da ileri gidilerek Necm sûresindeki âyetlerde dile getirilen Cebrail'le Rasûl-i Ekrem'in buluşması ve Hz. Peygamber'in onu görmesi anlatımları, iddialara göre semada hayali bir mekân olarak tasvir edilen Sidretü'l-müntehâ'da Hz. Peygamber'le Allah'ın buluşmasına dönüştürülmüştür. Böylece mezkur âyetlerdeki muhteva mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiştir. Aslında iki sûrenin nazil olduğu dönemler ve ilgili âyetlerdeki muhtevaya bakıldığında, Rasûl-i Ekrem'in müşahede etmiş olduğu olağanüstülüklerin, mi'râcda değil de yeryüzünde ve aynı zamanda vahyin erken döneminde yaşadığı tecrübeler olduğu gayet açıktır.

Necm sûresindeki âyetlerde Cebrail meleği kast edilmekle birlikte isim zikredilmeyip müphem bir dil kullanılmıştır. Örneğin Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in buluşmasına işaret eden âyette şu ilahi mesaj yer almaktadır: 'Önce' en uzak ufukta belirmişti, daha sonra yaklaştı, derken iyice sokuldu, öyle ki, iki yay aralığı hatta daha az bir mesafe kaldı, işte (Allah)'ın kuluna vahyettiğini böy-

³² Ateş, Tefsir, IX, 111.

³³ Taberî, Tefsir, XXVII, 46.

³⁴ İbn Kesîr, Tefsir, XIII, 7531.

³⁵ İbn Kesîr, Tefsir, XV, 8332.

³⁶ Tirmizî, Muhammed b. İsa, es-Sünen, Çağrı yay., İstanbul 1992, Tefsiru'l-Kur'ân, 53.

lece iletmış oldu.³⁷ Bu âyette isim zikredilmeyince daha sonra ortaya çıkan mi'râca dair rivayetlerde, âyetteki bu anlatım semada Allah'la Hz. Peygamber'in buluşması iddialarına dönüştürülmüştür. Böylece kimi yorumlara göre ufuktan sarkan ve yaklaşan Allah olduğu iddiaları ortaya atılmıştır.³⁸ Örneğin İbn Ab-bâs ve Enes b. Mâlik'e dayandırılan bazı rivayetlere göre 'yaklaşma' hadisesinin Allah'la Hz. Peygamber arasında gerçekleştiğinden bahsedilmiş ve bu hadisenin mi'râc gecesi Hz. Peygamber semaya çıkarıldığı zaman vuku bulduğundan bahsedilmiştir.³⁹ Benzer iddialar daha sonraki dönemlerde de çokça tartışılmış, ancak bu iddiaların ne derece vahyin gerçekleriyle mutabık olup olmadığına dair tahlili bir bakış geliştirilememiştir.⁴⁰ Bu tür iddialara dair anlatımları hadîs kaynaklarındaki kimi rivayetlerde de görebilmek mümkündür. Nitekim Şerîk b. Abdillâh kaynaklı bir hadîs kaydında bu iddianın yer aldığını görüyoruz. Ancak bu şahsın ilgili rivayete bazı ekleme ve çıkarmalar yaparak müdahale ettiği ve dolayısıyla hadîsin güvenilirliğini zedelediği dile getirilmiştir. Bu nedenle de mezkur rivayetin muzdarip ve münferit bir rivayet olduğu söylenerek güvenilir olmadığına dair münekkitlerce değerlendirmeler yapılmıştır.⁴¹

Bu yorumun yanı sıra birçok önemli otoriteye dayandırılan rivayetlere göre ise, ilgili âyette Allah'la Hz. Peygamber'in mi'râc gecesi semada buluşmasından değil, tam aksine Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in yeryüzünde buluşmasından bahsedilmiştir.⁴² Dikkat edilirse Hz. Peygamber'in Cebrail'i görmesine işaret eden âyette 'Onu bir başka inişi sırasında yine görmüştü'⁴³ açıklaması yer almaktadır. Hiç kuşkusuz bu âyet, görme eyleminin iniş sırasında gerçekleştiğini anlatmaktadır. Ayrıca da inenin Cebrail olduğu hususu çok açıktır. Halbuki 'yaklaşma' hadisesinin Allah'la Hz. Peygamber arasında gerçekleştiğini iddia edenler bu buluşmanın semada vuku bulduğundan bahsetmektedirler. Bu durumda âyet inişten sonra gerçekleşen bir buluşmadan bahsederken, rivayet çıkıştan sonra gerçekleşen buluşmadan bahsetmektedir. Sırf bu detay bile rivayetlerde iddia edilenlerin ne derece tutarsız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kaldı ki, âyet Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in yaklaşması ve Rasûl-i Ekrem'in onu asli suretiyle görmesinden bahsederken, rivayetlerde bu durum çarpıtılmış ve Allah'la Hz. Peygamber'in yaklaşmasına dönüştürülmüştür. Şunu da hatırlatalım ki, buluşmanın Cebrail ile Hz. Peygamber arasında gerçekleştiğinin bir başka Kur'ânî dayanağı ise, ilgili âyette Cebrail meleğinin özelliklerinden bahsedilmesidir. Nitekim âyette Cebrail'in Hz. Peygamber'e vahiy öğretme-

³⁷ 53. Necm, 7-10.

³⁸ Taberî, Tefsîr, XXVII, 44; İbn Kesîr, Tefsîr, IX, 4606.

³⁹ Taberî, Tefsîr, XXVII, 45-46.

⁴⁰ Ebû Ömer Muhammed b. Osman b. Ömer Nahvi Hanefî Belhî, el-Makaletü'l-kudsîyye elleti cerat beyne nebiyyina s.a.v. ve beyne rabbihi c.c. fi leyleti'l-mi'râc, Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire 1321, 2-19.

⁴¹ İbn Kesîr, Tefsîr, IX, 4606.

⁴² Bkn. Taberî, Tefsîr, XXVII, 44-45; Râzi, XX, 489-95.

⁴³ 53. Necm, 13.

sine işaret edilirken 'Onu müthiş kuvvetlere sahip olan öğretti'⁴⁴ ifadeleri kullanılmıştır. Bu sıfatlar hiç kuşku yok ki, Cebrail meleğinin vasıflarıdır.⁴⁵ Zira âyette geçen 'allemehu' (onu öğretti) fiilinin faili, 'şedîdu'l-kuvâ' (müthiş kuvvetlerle donanmış melek), 'o' zamiri ise vahyedilen sözdür. Tekvîr sûresinde de, Cebrail'den bahsedilirken onun vasıflarıyla ilgili şu hususlar dile getirilmiştir: 'O (Kur'ân/vahiy) çok değerli, güçlü ve arşın sahibi nezdinde itibarlı bir elçinin sözüdür, o elçi sözü dinlenen ve kendisine güven duyulan birisidir.'⁴⁶ Keza bir başka âyette de Cebrail'den bahsedilirken 'Onu güvenilir Rûh (er-Rûhu'l-emîn) indirdi'⁴⁷ ifadeleri kullanılmaktadır. İlgili âyetlerdeki ifadelerden açıkça görüleceği üzere burada Cebrail'den bahsedilmektedir.⁴⁸

Necm sûresindeki pasajda anlatılanlar farklı bir olayla ilgiliyken, bu âyetlerin isrâ ve mi'râc hadiseleriyle ilişkilendirilmesi hayli dikkat çekicidir. Hatta bu ilişkilendirilme birçok tartışmalı yorumları da beraberinde getirmiştir. Örneğin siyerin en önemli konuları arasında zikredilen ve aslında birbirlerinden tamamen ayrı mahiyet ve muhtevaya sahip olan isrâ ve mi'râc hadiselerine dair anlatımlar birbirine karıştırılmıştır. Halbuki iki olayın içeriği tamamen birbirlerinden farklı olduğu gibi, aynı zamanda ait oldukları dönemler de farklıdır. Her şeyden önce isrâ gece yürüyüşünü, yani yatay bir yolculuğu ifade ederken, mi'râc yükselmeyi ifade eder. Ancak geleneksel anlayışta isrâ ve mi'râc kavramları da birbirlerine karıştırılmıştır. Hatta özellikle Anadolu İslâm kültüründe isrâ kavramı neredeyse hiç kullanılmazken, daha çok mi'râc kavramı yaygınlık kazanmış ve isrâ olayı sanki bu hadisenin içindeymiş gibi bir anlayış ortaya çıkmıştır. Oysa isrâ ayrı bir olaydır ve âyetle sabit bir konudur. Mi'râc ise daha farklı bir hadiseyi anlatmaktadır ve tamamıyla rivayetlere dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Kur'ân'da yer alan bir konu değildir.

Erken döneme ait kaynaklarda da bu hadiseler birbirlerinden ayrı iki olay olarak ele alınmış ve mi'râc anlatımlarının isrâ hadisesinden sonra değil, önceki döneme ait rüya türü bir tecrübe olduğuna işaret edilmiştir. Örneğin İbn Sa'd'a göre mi'râca dair anlatımlar, Rasûlullah'ın öğlen uykusuna yattığı sırada gördüğü rüya neticesinde vuku bulmuştur. Ayrıca İbn Sa'd, mi'râcın isrâdan sonra değil önceki döneme ait bir olay olduğunu belirtir. Hatta iki olayın ait olduğu zamanlarla ilgili gün ve geceye kadar ayrıntılardan bahseder. Onun anlatımına göre isrâ hadisesi hicretten yaklaşık bir buçuk yıl öncesinde geceleyin vuku bulmuştur. Mi'râca dair anlatımlar ise, isrâ hadisesinden daha önceki döneme aittir ve Rasûlullah öğle uykusuna daldığı sırada bu hadiseyi yaşamıştır.⁴⁹

⁴⁴ 53. Necm, 5

⁴⁵ 53. Necm, 7-10.

⁴⁶ 81. Tekvîr, 19-21.

⁴⁷ 26. Şuarâ, 193.

⁴⁸ Cebrail meleğinin Kur'ân'da zikredilen vasıflarıyla ilgili bkn. Mehmet Okuyan, Kısa Sûrelerin Tefsiri (III-IV), Düşün Yayıncılık, İstanbul 2010, 42-45.

⁴⁹ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Dâru's-Sadr, Beyrut, t.y., I, 213.

Dolayısıyla o, mi'râca dair anlatımların bir rüyadan ibaret olduğunu söyler. Keza benzer şekilde İbn Kesîr de erken döneme ait mi'râc anlatımlarını rüya türü bir olay olarak niteler ve gerçeklik payının olmadığını söyler.⁵⁰ Bu durumda âyette belirtildiği üzere, isrâ hadisesinin gece olduğundan kuşku yoktur. Oysa mi'râc hadisenin gündüz vaktine ait rüya türü bir anlatım olduğundan söz edilmektedir. Kaldı ki, İbn Sa'd bu konuda yalnız değildir. Nitekim erken döneme ait birçok kaynakta isrâ ve mi'râc hadiseleri birbirlerinden farklı iki olay olarak zikredilir. Hatta en erken döneme ait hadis ve siyer kaynaklarında sadece isrâ hadisesinden bahsedilirken mi'râca dair bir tek anlatımdan bile söz edilmez.

Bizim tespitlerimize göre isrâ hadisesiyle mi'râc anlatımları arasında yaklaşık altı yedi yıllık bir zaman farklılığı vardır. Yani mi'râca dair anlatımlar isrâ hadisesinden çok daha önceki döneme ait zaman dilimiyle alakalıdır. Bu zaman dilimiyle Necm sûresinin nazil olduğu dönem arasında bir yakınlıktan söz edilebilir. Ancak bu yakınlık ilgili sûredeki âyetlerin mi'râc anlatımlarını temellendirecek bir muhtevada olduğu anlamına gelmez. Nitekim âyetlerin muhtevası apayrı bir olaydan bahsetmektedir. Dikkat edilirse erken döneme ait kaynaklarda da isrâ ve mi'râca dair rivayetler birbirlerinden ayrı olarak zikredilir. Örneğin en erken müfessirlerden olan Mukâtil b. Süleyman (150/767) İsrâ sûresinin birinci âyetinin tefsirine ilişkin açıklamalarda bulunurken, mi'râca dair bir tek rivayetten bahsetmez. Buna mukabil Tekvîr ve Necm sûresinin açıklamaları arasında çok sınırlı da olsa mi'râca dair bilgi kırıntılarından bahseder. Keza onunla aynı dönemde yaşamış olan en erken siyer kaynaklarından İbn İshâk (151/768) da sadece isrâ hadisesine dair rivayetlerden bahseder ve mi'râcdan hiç söz etmez. Bunlara ilaveten en erken dönem hadis kaynaklarından olan Hemmâm b. Munebbih (132/750),⁵¹ Mâlik b. Enes (179/795),⁵² Rebi' b. Habîb (180/796),⁵³ Abdullah b. Mübârek (181/797),⁵⁴ Ebû Dâvûd Tayâlisî (204/819),⁵⁵ Abdürrezzâk (211/826) ve Humejdî (219/834)⁵⁶ gibi otoritelerin eserlerinde de mi'râca dair herhangi bir anlatım yer almaz. Bunların yanı sıra kütüb-i sitte olarak adlandırılan muteber hadis kaynaklarında ise sadece Sâbit el-Bunânî kanalıyla gelen ve İbn Hanbel (241/855) ile Müslim'de (261/875) yer alan kapsamlı bir hadis kaydı hariç diğerlerinde ise ağırlıklı olarak mi'râc

⁵⁰ İbn Kesîr, Tefsir, XIII, 7532.

⁵¹ Hemmâm b. Münebbih'in sahifesi Hamidullah tarafından neşredilmiştir. Bu eser Talat Koçyiğit ve Kemal Kuşçu tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır. Bkn. M. Hamidullah, Muhtasar Hadis Tarihi ve Hemmâm b. Munebbih ve Sahife-i Hemmâm ibn Münebbih, çev. Kemal Kuşçu, Bahar yay., İstanbul 1966.

⁵² Mâlik b. Enes, el-Muvatta', çev. Ahmet M. Büyükçınar ve diğl., İstanbul 1982.

⁵³ Rebi' b. Habîb b. Omer el-Ezdî, el-Câmi'u's-sahîh müsnedü İmâm er-Rebî' b. Habîb, thk. Muhammed b. İdrîs-Aşur b. Yûsuf, Dâru'l-hikme, Beyrut 1415.

⁵⁴ Abdullah b. Mübârek (181/797), Kitâbü'z-zühd ve'r-rakâik, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, Beyrut t.y.

⁵⁵ Süleyman b. Dâvud el-Cârud et-Tayâlisî, Müsnedü Ebî Dâvud et-Tayâlisî, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin, Hicruttabae ve'n-neşr, Birinci baskı, Basım yeri yok 1419/1999.

⁵⁶ Ebû Bekr Abdillâh b. Zübeyr el-Humejdî (219/834), Müsnedü'l-Humejdî, tahk. Habîb Rahman A'zamî, Dâru'l-kutubî'l-İlmiyye, Beyrut t.y.

anlatımlarından bahsedilir. Bu rivayetlerdeki en önemli detaylardan birisi de direkt olarak Mekke'den semaya yükselişten söz edilmesidir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse kütüb-i sitte kaynaklarında yer alan kapsamlı rivayetlerde de isrâ hadisesinden önceki döneme ait mi'râc rivayetlerinden bahsedilmektedir. Üstelik bu rivayetlerde isrâ hadisesine dair neredeyse hiçbir bilgi yer almazken, Kudüs'ten ise hiç bahsedilmez. İlk kez isrâ ve mi'râc hadiselerinin birlikte ele alındığı ve birbirlerinin devamı gibi gösterildiği rivayet az önce de zikredildiği üzere Sâbit el-Bunânî kanalıyla aktarılan ve Enes b. Mâlik'e dayandırılan rivayettir. Aslında bu rivayet ilk önce İbn Ebî Şeybe'de (235/849) yer almaktadır.⁵⁷ Daha sonra aynı rivayet İbn Ebî Şeybe'den altı yıl sonra vefat etmiş olan İbn Hanbel'de (241/855) kısmî değişikliklerle aktarılmıştır.⁵⁸ Bu iki kaynaktan farklı olarak Müslim'de (261/875) yer alan rivayette, muhteva korunurken hadîsin senet zinciri değişikliğe uğramıştır.⁵⁹ Dolayısıyla erken döneme ait kapsamlı rivayetlerde isrâ ve mi'râc hadiseleri bir arada zikredilmez. Sözü edilen kütüb-i sittedeki kapsamlı rivayetler ele alındığında, Sâbit el-Bunânî kanalıyla gelen rivayet hariç, diğer rivayetlerin tamamının Mekke'den semaya yükselişten söz etmeleri, isrâ ve mi'râc hadiselerinin ayrı dönemlere ait ve bir birlerinden tamamen ayrı olaylar oldukları gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Sadece Sâbit kanalıyla gelen rivayette isrâ ve mi'râc hadiseleri ilk kez bir arada sunulmuştur. Oysa yukarıda da ifade edildiği üzere İbn Ebî Şeybe'den önceki hadîs kaynaklarında herhangi bir mi'râc anlatımından söz edilmemektedir.

Klasik tefsir geleneğinde mi'râca dair anlatımlardaki tasvirler isrâ gecesi Hz. Peygamber'in görmüş olduğu olağanüstülükler olarak sunulmuş ve böylece Necm sûresiyle isrâ hadisesi arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur.⁶⁰ Oysa Necm sûresi, isrâ olayına işaret eden İsrâ âyetinden yedi veya sekiz yıl daha önce inmiştir.⁶¹ Zira Necm sûresinin risaletin başlangıç döneminde nazil olduğu hususu çok açıktır.⁶² Halbuki İsrâ âyeti Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olmuştur. Dolayısıyla Necm sûresindeki âyetlerle isrâ hadisesi arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Üstelik Necm sûresindeki âyetler farklı bir konudan bahsederken bağlamından koparılıp mi'râca dair iddialara referans gösterilmeye çalışılmıştır. Bu tarihi gerçeğe rağmen klasik alimlerin ekseriyeti adeta birbirlerini taklit edercesine her iki sûre arasında doğrudan bir ilişki kurmuşlardır. Ancak iki sûre arasında bu ilişki kurulurken ne tarihsel zaman farkı, ne âyetlerin muhtevası ve ne de isrâ ve mi'râc hadiselerinin muhtevaları gibi hususlar dikkate alınmıştır.

⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânefu li İbn Ebî Şeybe, thk., Muhammed Awâme, Müessesetu Ulûmu'l-Kur'ân, Beyrut 2006/1426, XX, 244-46 (no: 37725).

⁵⁸ İbn Hanbel, Müsned, Çağrı Yay., İstanbul 1992, III, 148.

⁵⁹ Müslim, es-Sahîh, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Çağrı Yay., İstanbul 1992, İman, 259.

⁶⁰ Bkn. Taberî, Tefsîr, XXVII, 40-57; Râzî, XX, 477-508; Elmalılı, 287-305; ayrıca bkn. Muhammed Gazalî, Fıkhu's-Sire; Resulullah'ın Hayatı, çev. Resul Tosun, Risale, İstanbul 2008, 132.

⁶¹ Makdisî, Mutahhir b. Tâhir, Kitâbu'l-bed ve't-târîh, Paris 1907, IV, 149, 153; İlk Mekki sûrelerden olan Necm sûresinin 37. sırada nazil olduğu belirtilir. bkn. R. İhsan Eliaçık, Nuzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal/Tefsir, İnşa yay., İstanbul 2008, 145.

⁶² İbn İshâk, 157; Kurtubî, XVI, 430.

Anlaşıldığı kadarıyla isrâ olayına işaret eden âyette 'bir kısım âyetleri göstermek için'⁶³ ifadesi kullanılıp, bu âyetlerin neler olduğuna dair detay verilme- yince, Necm sûresinde somut olarak işaret edilen birtakım olağanüstülükler mi'râc gecesi Hz. Peygamber'in müşahede etmiş olduğu tecrübeler olarak algı- lanmış veya yorumlanmıştır.⁶⁴ Böylece ilk vahiy alma sürecinde Hz. Peygam- ber'in Cebrail meleğini gördüğüne işaret eden âyetler hiç ilgisi yokken mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiştir. Rivayetlere yansıyan bu tür anlatımlar 800'lü yıllardan itibaren yavaş yavaş kaynaklara girmeye başlamış ve böylece yaygın bir kabul ortaya çıkmıştır. Büyük oranda Hz. Peygamber'i yüceltebilmek adına ortaya atıldığı anlaşılan bu rivayetlerin tutsağında kalan Müslümanlar id- diaların doğruluğu ve yanlışlığını düşünmeden tamamıyla mutlak gerçek gibi al- gılamışlar ve bu konuda yaygın bir kanaat ortaya çıkmıştır. Bizim tespitlerimize göre farklı tarihlerde nazil olan ve farklı olaylardan bahseden âyetler arasında zorunlu bir ilişki kurulmaya çalışılmasının arka planında Hz. Peygamber'le Hz. Mûsâ'yı üstünlük yarışına sokma gayretleri önemli ölçüde etkili olmuştur. Buna ilaveten Yahudi ve Hıristiyanlıktaki yükseliş motiflerine dair anlatımlar da isrâ ve mi'râc anlatımlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin Hıristiyanlığın en önemli yapı taşlarında olan Pavlos'un Kudüs'e doğru seyahati sırasında göğün onuncu katına kadar yükselmesine dair anlatımlarla, mi'râca dair anlatımlarda bire bir benzeyen tasvirler vardır.⁶⁵ Aynı şekilde Yahudi geleneğine göre ise, Hz. Peygamber'in mi'râca yükseldiği iddia edilen Kudüs'teki sahrenin üzerinden meleklerin semaya yüklediklerine inanılır.⁶⁶ Ayrıca Yahudi kutsal metinlerinde Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. İdris ve İshâk gibi peygamberlerin yanı sıra bazı önemli şahsiyetlerin ilahi aleme yükseldiklerine dair anlatımlara rastlanmakta- dır.⁶⁷

Oluşturulan kurguya göre mi'râca dair anlatımlar da isrâ hadisesi gibi Kur'ân'a dayandırılmak istenmiş ve aynı zamanda bu hadise isrâ olayının aka- binde gerçekleşmiş tecrübeler olarak sunulmuştur. Böylece isrâ olayı sırasında Rasûl-i Ekrem'in müşahede etmiş olduğu, ancak detayı hakkında bilgi verilme- yen olağanüstülüklerin bir kısmı (min âyâtinâ),⁶⁸ Necm sûresinde yaşandığı be- lirlenen mucizeler olarak takdim edilmiştir. Oysa Necm sûresi isrâ olayından çok daha önce nazil olmuştur. Bu durumda Necm sûresiyle ilişkilendirilen mi'râc anlatımlarının isrâ hadisesinden ayrı ve daha önceki döneme ait bir anlatım ol- duğunu görüyoruz. Aksi halde isrâ hadisesinin akabinde gerçekleştiği ileri sürü-

⁶³ 17. İsrâ, 1.

⁶⁴ Elmalılı, VII, 295, 296.

⁶⁵ Gündüz, Şinasi-Y. Ünal-E. Sarıçioğlu, Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miraç, Vadi, Ankara, 1996, 60, 119-120.

⁶⁶ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi Tarîh, nşr. J. Tonrberg, Beyrut 1965-66, I, 227-28; krş. Ebû Bekr Muham- med b. Ahmed el-Vâsıtî, Fedâilu'l-beytü'l-Makdis, thk. İsak Hassun, The Hebrew University, Jerusalem 1979, 10, 17.

⁶⁷ Bkn. Gündüz ve dğr., 48-50. Ayrıca bkn. Tekvin, 5:24, 28:10-12.

⁶⁸ 17. İsrâ, 1.

len mi'râc anlatımlarını Necm sûresindeki âyetlerle desteklemek mümkün değildir. Kaldı ki, Necm sûresindeki anlatım mi'râcda yaşanmış bir tecrübeye ait anlatım değil, tamamen ilk vahiy tecrübesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in yeryüzünde müşahede etmiş olduğu olağanüstülüklere ait anlatımdır. Nitekim bu âyetlerin mesajında zikredilen ve Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i görmesine işaret eden anlatımı merak eden Ebû Zer el-Ğifârî de Rasûl-i Ekrem'e gelip Cebrail'in vasıflarını sormuş ve görmüş olduğu Cebrail'in özelliklerini öğrenmeye çalışmıştır. Cebrail'i merak ettiği için 'nasıldı, ne gördün?' gibi sorular yönelmiştir.⁶⁹ Ancak Necm sûresinin âyetleri mi'râca dair anlatımlara referans gösterildiğinden bu âyetlerin mesajını anlamaya yönelik olarak sorulmuş olan birtakım sorular ve bu konudaki rivayetler de mi'râca dair anlatımlara dönüştürülmüş veya öyle algılanmıştır.

Erken döneme ait rivayetlerde de aslında Necm sûresindeki âyetlerde Allah ile Hz. Muhammed'in mi'râcda buluşmasından değil, Hz. Peygamber'in Cebrail ile yeryüzünde buluşup ondan vahiy almasından söz edilmektedir. Nitekim yukarıda işaret edilen İbn Hişâm'daki pasajın yanı sıra, erken döneme ait birçok rivayette de ilgili âyetlerde Hz. Peygamber'le Cebrail'in buluşmasından bahsedildiğine işaret edilmektedir. Örneğin İbn Mes'ûd 'iki yay arası kadar yaklaştı'⁷⁰ âyetiyle ilgili bir soruya cevap verirken, burada Cebrail meleği ile Hz. Peygamber'in yaklaşmasına işaret edildiğini vurgulamış ve o sırada Hz. Peygamber'in Cebrail'i altıyüz kanatlı olarak gördüğünü söylemiştir.⁷¹ Aynı şekilde Hz. Aişe de, ilgili âyetlerde yaklaşan ve sarkanın, Allah değil Cebrail meleği olduğunu söylemiştir.⁷² Yine değişik rivayetlerde bu minval üzere birçok haberden bahsedilmektedir.⁷³ Görüldüğü üzere aslında Necm sûresinde ilk vahiy tecrübesi sırasında Hz. Peygamber'in Cebrail meleğini görmesinden bahsedilmektedir. Ancak bu konuya dair âyetler mi'râc ile ilgili rivayetler için referans gösterilince, ilginç yorumlar yapılmış ve sanki Necm sûresindeki âyetlerde mi'râca dair bir anlatım varmış gibi yaygın bir kabul ortaya çıkmıştır.

Kimi müfessirler 'Onu bir başka inişi sırasında görmüştü'⁷⁴ âyetinde zikredilen ve Hz. Peygamber'in Cebrail'i görmesine işaret eden âyetteki anlatımın, mi'râc gecesi vuku bulduğunu iddia etmişler⁷⁵ ve bu buluşmanın semada gerçekleştiği yorumlarını yapmışlardır.⁷⁶ Oysa rivayetlerde semaya çıkış ve burada buluşmadan bahsedilirken, âyette inişten ve yeryüzündeki buluşmadan bahse-

⁶⁹ Müslim, İmân, 291, 292; Taberî, Târîhu'l-umem ve'l-mulûk, Beyrut, t.y., II, 209.

⁷⁰ 53. Necm, 9.

⁷¹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, es-Sahîh, Çağrı Yay., İstanbul 1992, Bed'ü'l-Halk, 7; Müslim, İman, 280.

⁷² Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7; Müslim, İman, 290.

⁷³ Buhârî, Tefsir, (İsrail), 1, Bed'ü'l-Halk, 7; Müslim, İman, 283.

⁷⁴ 53. Necm, 13.

⁷⁵ Taberî, Tefsir, XXVII, 45-49.

⁷⁶ Taberî, Tefsir, XXVII, 45; Râzî, XX, 477-508; Elmalılı, 287-305.

dilmektedir. Yapılan zoraki açıklamalar veya yorumlar herhangi bir tahlile tabi tutulmadığından zamanla doğru gibi algılanmış ve bu konulara ilişkin rivayetler bir inanç doktrini haline gelmiştir. Oysa vahyin gerçeklerine bakıldığında siyere dair yaygın olarak bilinen birçok hususun aslında, Kur'ân'la örtüşmediğini görmek hiç de zor değildir.

Müfessir Râzî,⁷⁷ Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i gördüğünü söylemekle birlikte bu görme hadisesinin mi'râc gecesi semada vuku bulduğunu iddia etmiştir. Keza onun görüşlerinin etkisinde kalan çağdaş müfessirlerden Elmalılı⁷⁸ da benzer görüşü benimsemiş ve tıpkı Râzî'nin düştüğü hatayı tekrar etmiştir. Örneğin 'Onu (Cebrail'i) bir başka inişi sırasında yine görmüştü'⁷⁹ âyetini yorumlarken, görme olayının Rasûl-i Ekrem mi'râctan dönerken gerçekleştiğini söyler. Râzî'nin iddiasına göre görme hadisesi Rasûl-i Ekrem Sidre'den döndüğü sırada vuku bulmuştur. Bu görüşün etkisinde kalan Elmalılı'ya göre Sidre Meleklerin bile giremediği en yüce nokta olduğundan, bu âyet aynı zamanda Hz. Peygamber'in Cebrail meleğinden bile üstün olduğuna işaret etmektedir. Nitekim müfessirimiz aynen şu ifadeleri kullanır: 'Onu (Cebrail'i) bir başka inişi sırasında yine görmüştü'⁸⁰ âyeti, 'Cebrail'in makam itibarıyla Rasûlüllah'tan geride olduğuna işaret' etmektedir.⁸¹ Acaba bu iddia ortaya atılırken, zaten mi'râc anlatımlarında Cebrail'in Hz. Peygamber'le birlikte semaya çıkmış olduğu iddiaları hiç mi dikkate alınmamıştır? Zira anlatımlardaki iddialara göre zaten Rasûl-i Ekrem Cebrail'le birlikte semaya çıkmıştır. Bu durumda onu görmüş olması gerekmez mi? Ancak rivayet esiri olarak meseleye baktığından olsa gerek âyette işaret edilen iniş sırasındaki görme hadisesine, kendince açıklama getirmeye çalışmıştır.

Elmalılı yukarıdaki görüşleri ifade ederken bir bakımda daha da ileri gidecek, Hz. Peygamber'in ne derece üstün makamlara yükseltildiği ve büyük ödüllerle mükafatlandırıldığını söylemek için açıklamalarını şu ifadelerle noktalar: 'Rasûlüllah her Kur'ân bölümünü getirdiğinde Cebrail'i, girdiği sûrette görüyordu. Onu melek sureti ile bir defa mi'râctan önce görmüş -ki, o zaman Cebrail, Peygamber'in yanına gelmişti- bir kere de mi'râctan inerken görmüştü. Bu görüşmede de Rasûlüllah, Cebrail'e doğru yaklaşmış ve Cebrail onu, Sidre-i mün-tehâ'nın yanında karşılamıştı.'⁸² Ona göre Sidre daha yüksekte bir yerde olduğundan Rasûlüllah buradan indiği sırada Cebrail'i görmüştür. Dolayısıyla 'onu bir başka inişi sırasında yine görmüştü' âyeti de bu hususa işaret etmektedir. Halbuki âyette kast edilen Hz. Peygamber'in inişi değil Cebrail'in inişidir. Ünlü müfessir Râzî'nin etkisinde kalan Elmalılı bir bakıma onun görüşlerini tekrar

⁷⁷ Bkn. Râzî, XX, 500-503.

⁷⁸ Elmalılı, VII, 296.

⁷⁹ 53. Necm, 13.

⁸⁰ 53. Necm, 13.

⁸¹ Elmalılı, VII, 296.

⁸² Elmalılı, VII, 297.

etmiş,⁸³ ancak rivayetlerin etkisinde kaldığından âyetlerin muhtevasını daha önceden oluşturulmuş kurguya göre yorumlamıştır. Halbuki bu buluşma tamamen yeryüzünde yaşanmış bir tecrübedir ve ilgili âyetler de buna işaret edilmektedir. Üstelik Hz. Peygamber'in iki kez Cebrail'i görmesi hadisesi farklı zamanlarda vuku bulmuştur. Örneğin birinci görülmeden bahseden âyetler⁸⁴ ilk vahiy tecrübesinin akabinde gerçekleşen görme eylemini imlerken, ikinci görülmeye işaret eden Tekvîr⁸⁵ sûresindeki âyet ise, fetret-i vahyin akabinde gerçekleşen görülmeye işaret etmektedir. Yani kabaca söylemek gerekirse arada yaklaşık olarak üç yıllık bir zaman dilimi vardır. Oysa müfessirimize göre ilk görülmeye olayı mi'râca çıkış sırasında Cebrail meleklere yanına geldiği zaman vuku bulmuştur. İkinci görülmeye ise Rasûl-i Ekrem'in Sidre'den döndüğü sırada gerçekleşmiştir. Oysa âyetlerde bu iddiayı destekleyecek en ufak bir imadan dahi söz edilmez. Anlaşılan o ki, Cebrail'in yeryüzüne inişini ve ufukta Rasûl-i Ekrem'e görünmesini kast eden 'Onu bir başka iniş sırasında yine görmüştü'⁸⁶ âyetindeki açıklamadan hareketle Râzî ve Elmalılı, Sidre'yi daha yüksek bir makam olarak tasavvur etmişlerdir. Böylece buradan dönüşü sırasında Rasûl-i Ekrem'in Cebrail'i gördüğünü düşünmüşler ve buna göre bir açıklamada bulunmuşlardır. Halbuki âyette Hz. Peygamber'in Sidre'den aşağıya inişi değil, Cebrail'in semadan inişi ve ufukta Rasûl-i Ekrem tarafından görülmesi hadisesi anlatılmaktadır. Sidre ise o sırada Rasûl-i Ekrem'in yanında bulunduğu yeryüzündeki ağaçtır.

Elmalılı'nın iddiasına göre Cebrail'le Hz. Peygamber'in buluşmanın mi'râc gecesi vuku bulduğu konusunda müfessirler arasında ittifak vardır.⁸⁷ Doğrusu onun da ifade ettiği gibi, ilgili âyette gerçekten de Cebrail'le Hz. Peygamber'in buluşmasından söz edilmektedir. Ancak bu buluşma onun iddia ettiği gibi mi'râcda gerçekleşen bir buluşma değil, yukarıda da dile getirildiği üzere, ilk vahiy tecrübesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in Hira Dağı'ndan indikten sonra yaşadığı bir tecrübedir ve tamamen yeryüzünde cereyan etmiştir. Bu bağlamda ilgili âyetlerin de mi'râca dair anlatımlarla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Aslında Elmalılı'nın dile getirdiği bu görüşler ona ait olmayıp ünlü müfessir Râzî tarafından dile getirilmiştir.⁸⁸ Daha sonradan da Elmalılı onun görüşlerini isim zikretmeksizin nakletmiştir.⁸⁹ Ancak bu tür anlatımlar hiçbir sorgulamaya tabi tutulmadığından doğru gibi telakki edilmiş ve zamanla da bu görüş tartışılmaz bir inanç doktrini haline gelmiş veya getirilmiştir. Oysa âyetlerdeki anlatımlar ve tarihsel gerçekler çok açıktır.

⁸³ Bkn. Râzî, XX, 501-503

⁸⁴ 53. Necm, 13-18.

⁸⁵ 81. Tekvîr, 23.

⁸⁶ 53. Necm, 13.

⁸⁷ Elmalılı, VII, 296.

⁸⁸ Bkn. Râzî, XX, 500-503.

⁸⁹ Elmalılı, VII, 297.

İbn Kesîr'e göre Hz. Peygamber'in Cebrail'i görmesi hadisesi, bazı müfessirlerin iddia ettiği gibi semada değil yeryüzünde gerçekleşmiştir. Zira ona göre âyette kast edilen de zaten Cebrail meleğidir.⁹⁰ Taberî de bu âyetlerde Cebrail meleğinin kast edildiğini birtakım rivayetler aktararak ortaya koymuş,⁹¹ ancak ilginç bir şekilde 'O, en yüce ufuktaydı'⁹² âyetine dayalı olarak Cebrail'le birlikte Hz. Muhammed'in de ufku kapladığını dile getiren açıklamalarda bulunmuştur.⁹³ İbn Kesîr, Taberî'nin görüşünü isabetli bulmaz ve ufku kaplayanın kesinlikle Cebrail meleği olduğunu söyler. Hatta daha da ileri giderek Hz. Peygamber'in Cebrail'i 'isrâ hadisesi sırasında değil isrâdan çok daha önceki bir zamanda gördüğünü' söyler ve âyetin buna işaret ettiğini savunur.⁹⁴ Dikkat edilirse bizim de buraya kadar anlatmaya çalıştığımız husus, mi'râc anlatımlarına referans gösterilen Necm sûresindeki âyetlerin, tarihsel olarak isrâ hadisesiyle ilişkisinin olmadığı noktasında düğümlenmektedir. Oysa geleneksel algı veya yaygın kabule göre mi'râc olayı isrâ hadisesinin akabinde gerçekleşmiş bir olay olarak tasavvur edilir. Bu iddialar ise Necm sûresinin âyetleri referans gösterilerek temellendirilmeye çalışılmıştır. Halbuki Necm sûresi isrâ hadisesinden çok daha önce nazil olmuştur. İşte İbn Kesîr'in az önce aktardığımız görüşü, aslında bizim savunduğumuz hususu desteklemektedir. Zira biz Necm sûresindeki âyetlerin yaygın olarak bilinen mi'râcla bir ilgisi olmayıp tamamen ilk vahiy tecrübesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu olağanüstülüklerle işaret etmektedir. Dolayısıyla Necm sûresindeki âyetlerin ne isrâ hadisesiyle ne de mi'râc anlatımlarıyla bir ilişkisi vardır. Ancak geleneksel algıda yaygın bir kabul haline gelen veya isrâ ve mi'râc kurgusunda, Necm sûresinin âyetlerinin mi'râcla ilgili olduğuna inanılır. Halbuki âyetlerin mesajlarında bu kanaati destekleyecek en ufak bir ima dahi söz konusu değildir. Nitekim İbn Kesîr az önceki görüşleriyle bizim savunduğumuz hususları desteklemektedir. Haddizatında bu hususa bazı çağdaş müfessirler de işaret etmişlerdir.⁹⁵ Ancak İbn Kesîr, iki ayrı döneme ait mi'râc anlatımlarının var olduğunu fark edememiş veya bu ayrımı yapmamıştır.

Necm sûresindeki âyetler mi'râca dair anlatımlara referans gösterilirken, bu âyetlerin isrâ olayına işaret eden isrâ âyetinden çok daha önce nazil olduğunun izahının yapılmaması veya bu durumun görmezlikten gelinmesi oldukça şaşırtıcıdır. Zira iddialara göre mi'râc hadisesi isrâ olayından sonra vuku bulmuştur. Bu durumda Necm sûresinin âyetlerinin isrâ âyetinden sonra veya aynı dönemde nazil olması gerekir. Oysa Necm sûresi risaletin ikinci veya üçüncü

⁹⁰ İbn Kesîr, Tefsir, XIII, 7531; İbn Ali eş-Şâmî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yûsuf b. (942/1536), el-İsra ve'l-Mi'râc ev Hulâsatü'l-fadli'l-fâik fî mi'râci hayri'l-halâik, nşr. Hasan Ahmed İsbir, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2003/1424, 99.

⁹¹ Taberî, Tefsir, XXVII, 42-43.

⁹² 53. Necm, 7.

⁹³ Taberî, Tefsir, XXVII, 43.

⁹⁴ İbn Kesîr, Tefsir, XIII, 7531.

⁹⁵ Ateş, Tefsir, IX, 112.

yıllarına doğru nazil olmuştur. Üstelik burada anlatılan olağanüstülükler ilk vahiy tecrübesinin akabinde Rasûl-i Ekrem'in müşahede etmiş olduğu hadiselerdir. Bu durumda Necm sûresindeki âyetlerin isrâ hadisesinin akabinde gerçekleştiği ileri sürülen mi'râc anlatımlarına referans gösterilmesi mümkün değildir. Ancak müfessirlerin çoğu birbirlerini taklit ettiklerinden olsa gerek, bu tarihsel zaman farklılığını dikkate almamışlardır.⁹⁶ Buna mukabil kimi müfessirler ise, bu durumu fark etmekle birlikte, iki ayrı döneme ait mi'râc anlatımları içerisinde çıkarılmaları için Necm sûresinin isrâ âyetinden sonra nazil olduğunu söyleyecek kadar gerçekleri saptırmışlardır. Örneğin müfessir İbn Kesîr, isrâ sûresiyle Necm sûresi arasındaki tarihsel uyumsuzluğu fark etmiştir. Ancak her ne kadar Hz. Peygamber'in Cebrail meleğini yeryüzünde gördüğünü ve bu görme hadisesinin risaletin ilk yıllarında gerçekleştiğini ifade etmişse de, rivayetleri mutlak doğru olarak kabul ettiğinden olsa gerek işin içinden çıkamamış ve yaptığı açıklamaya göre Hz. Peygamber'in ikinci kez Cebrail'i görmesi olayının mi'râc gecesi Sidretü'l-müntehâ'da, yani semada vuku bulduğunu dile getirmiştir. Devamında da bu iddiasını temellendirebilmek için, Necm sûresinin isrâ hadisesinden sonra nazil olduğunu söylemek zorunda kalmıştır. Oysa İbn Kesîr gibi bir müfessirin bu sûrenin isrâ sûresinden önce nazil olduğunu bilmemesi mümkün değildir.⁹⁷ Ünlü müfessir Kurtubî de, kimi alimlerin Necm sûresindeki âyetlerle isrâ hadisesi arasında bir ilişki kurduklarına işaret etmiş, ancak bunun zayıf bir görüş olduğunu söyleyip, Necm sûresinin isrâ hadisesinden apayrı bir olaydan bahsettiğini dolaylı da olsa ifade etmiştir.⁹⁸

Anlatımlardaki ilginç tasvirlerden birisi de, Rasûl-i Ekrem'in meleklerin bile giremedikleri Sidretü'l-müntehâ'ya kadar götürülüp burada Allah'la buluşup konuştuğuna dair iddialardır. Kurgulanan senaryoya göre âyette geçen Sidretü'l-müntehâ kavramı semada varılacak en son nokta olarak tasvir edilmiş ve hayali bir mekâna dönüştürülmüştür. Oysa Sidretü'l-müntehâ semadaki hayali bir mekân değil vahye muhatap olduğu zaman Rasûl-i Ekrem'in yanında bulunduğu yeryüzündeki ağaçtır. Anlaşıldığı kadarıyla bu tür anlatımlar veya kurguların oluşturulmasında Yahudi ve Hıristiyan kültürü önemli ölçüde etkili olmuştur. Örneğin mi'râca dair anlatımlardaki kurgunun arka planında Hz. Peygamber'le Hz. Mûsâ'nın yarıştırıldığını tespit edebilmek hiç de zor değildir. Nitekim onun Tur Dağı'na yolculuğuyla isrâ hadisesi arasında, burada Allah'la buluşup vahiy alması ve Allah'ı görmek istemesine dair âyetteki⁹⁹ anlatımlarla da mi'râc tasvirleri arasında sıkı bir ilişki kurulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm Hz. Mûsâ'nın bu tecrübesiyle ilgili detay verirken, Hz. Peygamber'in benzer bir tecrübesinden bahsetmeyince, bu eksiklik bir şekilde rivayetlerle giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in de Hz. Mûsâ gibi benzer tecrübeler yaşadığı iddia-

⁹⁶ Taberî, Tefsîr, XXVII, 40-57; Râzi, XX, 477-508; Elmalılı, 287-305.

⁹⁷ İbn Kesîr, Tefsir, XV, 8332.

⁹⁸ Kurtubî, XVI, 441.

⁹⁹ 7. Arâf, 143.

ları kurgulanmış ve bunlar bazı Kur'ân âyetleriyle temellendirilmeye çalışılmıştır. Hatta anlatımlar özellikle mi'râca dair tasvirlerde öylesine ileri boyutlara taşınmış ki, Hz. Peygamber'in Hz. Mûsâ'dan daha büyük tecrübeler yaşadığını iddia edebilmek için adeta özel çaba sarf edilmiştir. Dikkat edilirse Hz. Mûsâ Tur Dağı'ndaki tecrübeyi,¹⁰⁰ dağın sağ yamacındaki ağacın yanındayken yaşamıştır.¹⁰¹ Onun tecrübesine benzer bir uyarılma yapılmış ve Hz. Peygamber'in isrâsıyla Hz. Mûsâ'nın Tur Dağı'na yolculuğu arasında, burada Allah'la buluşup konuşmasıyla da mi'râca dair anlatımlar arasında bir ilişki kurulmuştur. Hz. Mûsâ'nın tecrübesi Kur'ân'da zikredildiğine göre, Hz. Peygamber'in tecrübesinin de bir şekilde Kur'ân'a dayandırılması gerekiyordu ve dikkat edilirse bunun için adeta özel bir gayret güdülmüştür. Nitekim mi'râca dair anlatımlarda bu gayretin izlerini görebilmek mümkündür. Halbuki mi'râca dair anlatımların hiçbirisi ne Necm sûresindeki âyetlerle ne de diğer âyetlerle temellendirilebilir. Anlatımlardaki kurguya göre, Necm sûresinde son ağaç olarak nitelenen Sidretü'l-müntehâ, semada varılacak en son makam olarak tasvir edilmiştir. Dikkat edilirse Rasûl-i Ekrem de Necm sûresindeki tecrübeleri müşahede ederken âyette zikredilen Sidretü'l-müntehâ ağacının yanındaydı. Daha önceden de ifade edildiği üzere bu tecrübe, ilk vahiy alış sürecinde Rasûl-i Ekrem'in müşahedeleri olmakla birlikte, daha sonradan Necm sûresi mi'râc anlatımlarına referans gösterildiğinden, âyetteki ağaç, gökyüzündeki hayali mekân tasavvuruna dönüştürülmüştür. Bir bakıma bu iddiaların arkasında şöyle bir mantıklı kurgu vardır: Yahudilere karşı Hz. Peygamber üstün gösterilmek istenirken, sizin peygamberiniz yeryüzünde birtakım olağanüstü tecrübeler yaşarken bizim peygamberimiz gökyüzünde yaşamıştır. Öyle ki meleklerin bile geçemediği ötelere ötesine alemlere kadar yükseltilecek burada böylesi yüce ödüllere şereflendirilmiştir.

Hz. Peygamber'e isnat edilen mi'râc anlatımlarındaki tasvirlerle, âyetteki Sidre ağacı arasında da ilginç benzerlikler dikkat çeker. Örneğin Buhârî'deki bir kayıtta Hz. Peygamber'in ağzından şu rivayet aktarılır:

Bana Sidre ağacı gösterildi. Orada ikisi zahir ikisi de bâtın dört nehir gördüm. Zahir olan nehirler Nil ile Fırat idi. Bâtın olanlar ise Cennet'teki iki nehirdir. Sonra bana birisinde süt, birisinde bal, diğerinde de şarap olan üç kap sunuldu. Ben süt dolu olan kabı aldım ve içtim. Bana, 'Sen ve ümmetin fitratta isabet ettiniz' denildi.¹⁰²

Aslında burada dile getirilen tasvirler mi'râc tecrübesi sırasında Hz. Peygamber'in müşahede etmiş olduğu iddia edilen olağanüstülükler olarak sunulmuştur. Oysa bu rivayette Necm sûresinde Hz. Peygamber'in görmüş olduğu muhteşem manzaraya¹⁰³ dair tasvirlerden bahsedilmektedir. Ancak rivayetlerde

¹⁰⁰ 7. A'râf, 143.

¹⁰¹ 28. Kasas, 30.

¹⁰² Buhârî, Eşribe, 12.

¹⁰³ 53. Necm, 14-18.

bu anlatım mi'râcda müşahede edilmiş tecrübeler olarak sunulmuştur. Örneğin rivayette kast edilen Sidre ağacı aslında Necm sûresinde zikredilen ağaçtır¹⁰⁴ ve devamındaki anlatım ise yine o sırada mezkur ağacı kaplayan muhteşem manzara eşliğinde Hz. Peygamber'in müşahede etmiş olduğu harikuladeliğe ait tasvirlerdir.¹⁰⁵ Dolayısıyla âyette Hz. Peygamber'in tanık olduğu olağanüstülükler için açıklama veya onun ağzından bu tecrübeye ait anlatılan bilgi kıvrımları daha sonraki dönemde mi'râc kurgusu olarak sunulmuş olabilir.

İslâm inancındaki mi'râc anlatımlarına bakıldığında Hz. Peygamber'in de tıpkı Hz. Mûsâ gibi Allah'la buluşup konuştuğunu ispatlamaya yönelik çabanın bu konuyla ilgili rivayetlerin ortaya çıkmasında son derece etkili olduğunu söylemek mümkündür. Dikkat edileceği üzere Kur'ân Hz. Mûsâ'nın Tur Dağı'na yolculuk yaptığını, burada Allah'la buluşup konuştuğunu, o sırada Hz. Mûsâ'nın on emir aldığını, ayrıca Allah'ı görmek istediğini, ancak bu isteğinin gerçekleşmediğini haber vermektedir.¹⁰⁶ Hatırlanacağı üzere İsrâ sûresinde Hz. Peygamber'e gece yolculuğu yaptırılmasının nedeni 'âyetlerimizden bir kısmını göstermek için' ifadeleriyle dile getirilmiş, ancak bu âyetlerin neler olduğuna veya Hz. Peygamber'e ne tür olağanüstülüklerin tecrübe ettirildiğine dair detay verilmemiştir. Ancak buna mukabil Necm sûresinde vahiy alış süreci anlatılırken Hz. Peygamber'in tecrübe etmiş olduğu birtakım olağanüstülükler için açık bir şekilde işaret edilmiş¹⁰⁷ ve bunlar 'büyük âyetler veya mucizeler'¹⁰⁸ olarak nitelenmiştir. Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu isrâ olayını, Hz. Mûsâ'nın Tur Dağı'nda yaşamış olduğu tecrübeyle özdeşleştiren klasik müfessirlerin büyük çoğunluğu, isrâ âyetinde işaret edilip detayı hakkında bilgi verilmeyen olağanüstülüklerin veya 'mucizelerin' Necm sûresinde işaret edilen tecrübeler olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak isrâ tecrübesiyle Necm sûresinin âyetleri arasında böyle bir ilişki kurulurken, ne vahyin gerçekleri ne tarihsel gerçekler ne de ilişkilendirilen âyetlerin muhtevaları dikkate alınmıştır.¹⁰⁹ Tarihsel süreç içinde de bu iddialar aynen tekrar edilmiştir. Hatta çağdaş araştırmalarda bile aynı anlayışın uzantılarını görebilmek mümkündür.¹¹⁰ Oysa isrâ ve mi'râc hadiseleriyle ilişkilendirilen Necm sûresinin âyetleri, tamamen farklı bir konudan bahsetmektedir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, isrâ ve mi'râc konularıyla ne doğrudan ne de dolaylı olarak bir ilişkisi vardır.

¹⁰⁴ 53. Necm, 14, 16.

¹⁰⁵ 53. Necm, 15-18.

¹⁰⁶ 7. Arâf, 143.

¹⁰⁷ 53. Necm, 13-17

¹⁰⁸ 53. Necm, 18.

¹⁰⁹ Taberî, Tefsîr, XXVII, 40-57; Râzî, XX, 477-508; Elmalılı, 287-305.

¹¹⁰ Yakup Çiçek, 'Kur'an'da İsrâ ve Mi'râc', Mi'râc Sempozyumu; Sempozyum Bildirileri (17. Aralık 1995-Eskişehir), Seha Neşriyat, İstanbul 1999, 27, 36, 63.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in sîretine ilişkin önemli detayları vermekle birlikte özellikle siyere dair bilinenlerin daha çok rivayet kültürüne dayalı anlatımlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda oluşturulan kimi anlatımlar Kur'ân'a dayandırılmışsa da, rivayetlerle âyetler arasında kurulan ilişkinin ne derece sağlıklı olup olmadığı hususu ciddi bir tartışma konusudur. Örneğin bu makalede ele aldığımız Necm sûresinin ilk on sekiz âyetindeki pasaj, özellikle mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiş ve bu konuda yaygın bir kabul ortaya çıkmıştır. Ancak bu âyetlerle rivayetlerin ilişkilendirilmesine dair anlatımların gerçekten de Kur'ân'da işaret edilen hususlar olup olmadığı konusu pek sorgulanmamıştır. Oysa Necm sûresinin ilk on sekiz âyetindeki muhteva rivayetlerde iddia edilenleri destekleyecek içerikte değildir. Örneğin Necm sûresinde ele aldığımız âyetlerde ilk vahiy tecrübesinin ardından Rasûl-i Ekrem'in müşahede etmiş olduğu bazı olağanüstülüklerle işaret edilmektedir. Bu olağanüstülüklerin başında da Hz. Peygamber'in Cebrail'den vahiy alma süreci ve onu asli suretiyle görmesine dair anlatımlar yer almaktadır. Dolayısıyla bu sûrenin ilk on sekiz âyetinde Hz. Peygamber'in ilk vahiy tecrübesi sırasında müşahede etmiş olduğu birtakım olağanüstülüklerden bahsedilmektedir. Örneğin o sırada Rasûl-i Ekrem Cebrail'i görmenin yanı sıra bazı olağanüstülükleri de görmüştür.

Âyetlerdeki anlatımlara bakıldığında burada Cebrail meleğiyle Hz. Peygamber'in yeryüzünde buluşması ve Rasûl-i Ekrem'in ondan vahiy almasına dair muhtevadan bahsedildiği çok açıktır. Ancak bu âyetlerdeki anlatım kimi rivayetlerde semada Allah'la Hz. Peygamber'in buluşması şeklinde sunulmuştur. Böylece de mezkur âyetler mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmiştir. Oysa ilgili âyetlerin mi'râca dair anlatımlarla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Bu âyetlerde çok açık bir şekilde ilk vahiy tecrübesinin ardından Cebrail'le Hz. Peygamber'in buluşmasından ve Rasûl-i Ekrem'in ondan vahiy alma sürecinden bahsedilmektedir. Yine bu âyetlerdeki anlatımlara göre Rasûl-i Ekrem bu tecrübeye âyette Sidretü'l-müntehâ olarak nitelenen ağacın yanındayken tanık olmuştur. Ancak daha sonradan oluşturulan mi'râca dair anlatımlarda ise, yeryüzündeki ağaç semada varılacak en son nokta olarak tasvir edilmiş ve Rasûl-i Ekrem'in de buraya kadar götürülerek Allah'la buluştuğu anlatımlarına dönüştürülmüştür. Halbuki bu iddiaları Necm sûresindeki âyetlerle desteklemek veya temellendirebilmek mümkün değildir. Görünen o ki, âyette yeryüzündeki 'son ağaç' olarak nitelenen ve bunun yanında Rasûl-i Ekrem'in birtakım müşahedelere tanık olduğu Sidretü'l-müntehâ, semadaki hayali bir mekân tasavvuruna dönüştürülmüştür. Ancak ilginç bir şekilde semada var olduğu düşünülen bu hayali mekândan bahseden rivayetlerde genelde ağaç tasvirlerinden söz edilmiştir. Böyle bir kurgunun ortaya çıkmasında daha çok Hz. Mûsâ'nın Tur Dağı'na yolculuğu ve burada Allah'la perde arkasından konuşması ve vahiy almasına işaret eden âyetteki (7. A'râf, 143) muhtevanın hayli etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Necm sûresindeki âyetlerin mi'râca dair anlatımlara referans gösterilmesindeki önemli çelişkilerden birisi de, Necm sûresinin nazil olduğu dönemle yaygın olarak bilinen mi'râca dair rivayetler arasındaki tarihsel farklılıktır. Zira yaygın olarak kabul edildiği üzere mi'râc hadisesi, İsrâ sûresinin birinci âyetinde işaret edilen isrâ olayından sonra vuku bulmuştur. İddialara göre bu tecrübe sırasında Rasûl-i Ekrem semada birtakım olağanüstülükler yaşamış ve bunlara Necm sûresindeki âyetlerde işaret edilmiştir. Halbuki Necm sûresi risaletin başlangıcında nazil olmuştur. Oysa isrâ hadisesi ise Mekke döneminin sonlarında vuku bulmuştur. Umumiyetle kabul edildiğine göre ise hicretten bir buçuk yıl önce gerçekleşmiştir. Bu durumda daha sonradan inen bir âyetin akabinde gerçekleştiği iddia edilen mi'râc olayı sırasındaki Rasûl-i Ekrem'in yaşamış olduğu varsayılan müşahedelerin çok daha önceden nazil olmuş âyetlerdeki anlatımlarla açıklanmasının makul bir izahının olması gerekir. Zira iki hadise arasında yaklaşık yedi sekiz yıllık bir zaman farklılığı söz konusudur.

Tekvîr ve Necm sûrelerinde işaret edilen Rasûl-i Ekrem'in Cebrail meleğini iki kez görmesi hadisesi, tamamen yeryüzünde gerçekleşen bir olaydır ve risaletin başlangıç dönemlerinde vuku bulmuş bir tecrübedir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse ne isrâ hadisesiyle, ne de mi'râc hadisesiyle bir ilişkisi vardır. Ancak daha sonradan oluşturulan mi'râc kurgusunda, Necm sûresindeki âyetler Allah'la Hz. Peygamber'in buluşması iddialarının delili olarak sunulduğundan ve bu iddialar arasına Rasûl-i Ekrem'in Allah'ı gördüğü anlatımları da eklendiğinden, bu âyetlerde Hz. Peygamber'in Cebrail meleğini gördüğüne işaret eden anlatımlar daha sonradan Allah'ı gördüğünün delili olarak sunulmuştur. Böylece mezkur iddialara ait anlatımlar da isrâ ve mi'râca dair rivayetler arasında zikredilmiştir. Oysa bu sûrelerde anlatım vahyin erken dönemdeki tecrübelerden başka bir şey değildir ki, bu da Rasûl-i Ekrem'in Cebrail meleğini görmesi hadisesidir.

Aslında âyetlerin muhtevaları ve tarihsel gerçekler göz önünde bulundurulduğunda, burada mi'râca dair iddiaları destekleyecek en ufak bir imadan dahi bahsedilmediği çok açık bir şekilde görülecektir. Dolayısıyla mi'râc tecrübesi sırasında Rasûl-i Ekrem'in yaşadığı iddia edilen müşahedeleri veya olağanüstülükleri Necm sûresindeki âyetlerle temellendirmeye çalışmak mümkün olmadığı gibi, böyle bir çaba, âyetlerin mesajını çarpıtmaktan başka hiçbir anlam da ifade etmez. Kaldı ki, mi'râca dair anlatımların tamamı rivayetlerden oluşmaktadır ve birçok çelişkilerle doludur. Kur'ân-ı Kerîm ise, herhangi bir detay vermeksizin sadece isrâ hadisesinden bahseder. Dolayısıyla isrâ ve mi'râc hadiseleri de, aslında birbirlerinin devamı veya tamamlayıcısı iki olay değil, birbirlerinden ayrı hadiselerdir. Ancak rivayetlerde bu hadiseler birbirlerinin devamı veya tamamlayıcısı iki olay gibi takdim edilmiş ve bu iki hadise de Kur'ân'a dayandırılmaya çalışılmıştır. Oysa Kur'ân herhangi bir detay vermeksizin sadece isrâ olayından bahseder. Bu hadisenin akabinde gerçekleştiği iddia edilen mi'râca dair anlatımlar ise tamamen rivayetlerden müteşekkildir. Bu anlatımlar da özel-

likle Necm sûresindeki âyetlerle temellendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu iddiaları Kur'ân'la doğrulayabilmek mümkün olmadığı gibi, Necm sûresinin âyetleri de tamamen farklı bir tecrübeye alakalıdır. Sonuçta Kur'ân'a yansıyan siyer konuları vahyin verilerine göre ele alındığında kimi zaman bambaşka hakikatlerle karşılaşabilmenin mümkün olduğunu görüyoruz. Bu durumda her Müslüman için birinci derecede bağlayıcı olan vahyin verileri olduğuna göre, siyer konularının Kur'ân âyetleri doğrultusunda ele alınması gerektiğinin ne derece elzem bir husus olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar:

- » Abdullah b. Mübârek (181/797), Kitâbü'z-zühd ve'r-rakâik, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut t.y.
- » Abdürrezzâk, el-Müsânnef, nşr. Habiburrahmân el-Azâmî, Beyrut, 1970.
- » Ateş, Süleyman, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar neşriyat, İstanbul 1990.
- » Balci, İsrâfil, 'Kabe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili', Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (cilt: 6, sayı: 3, Temmuz-Ağustos- Eylül 2006).
- » El-Belhî, Ebû Ömer Muhammed b. Osman b. Ömer Nahvi Hanefî, el-Makaletü'l-kudsiyye elletî cerat beyne nebiyyina s.a.v. ve beyne rabbihî c.c. fi leyleti'l-mi'râc, Matbaatü'l-Hayriyye, Kahire 1321.
- » Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, es-Sahîh, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- » Çakır, Mehmet, Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi, Özkan matb., Ankara, t.y.
- » Çetiner, Bedreddin, Fâtihâ'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl; Kur'ân Âyetlerinin İnış Sebepleri, Çağrı Yay. İstanbul 2006.
- » Çiçek, Yakup, 'Kur'an'da İsrâ ve Mi'râc', Mi'râc Sempozyumu; Sempozyum Bildirileri (17. Aralık 1995-Eskişehir), Seha Neşriyat, İstanbul 1999.
- » Duman, Zeki, Beyânü'l-hak; Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Sırasında Göre Tefsiri, Fecr yay., Ankara 2006.
- » Eliaçık, R. İhsan, Nuzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an; Türkçe Meal/Tefsir, İnşa yay., İstanbul 2008.
- » Elmalılı, M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sadlş., İsmail Karaçam ve diğl., Feza Gazetecilik A. Ş., İstanbul, t.y.
- » El-Ezdi, Rebi' b. Habîb b. Omer, el-Câmi'u's-sahîh müsnedü İmâm er-Rebi' b. Habîb, thk. Muhammed b. İdrîs-Aşur b. Yûsuf, Dâru'l-hikme, Beyrut 1415.
- » Fayda, Mustafa, 'Siyer', DİA, İstanbul 2009.
- » Gündüz, Şinasi -Y. Ünal-E. Sarıçioğlu, Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miraç, Vadi, Ankar, 1996.
- » Hamidullah, M., Muhtasar Hadis Tarihi ve Hemmâm b. Munebbih ve Sahife-i Hemmâm ibn Münebbih, çev. Kemal Kuşçu, Bahar yay., İstanbul 1966.
- » El-Humeydî, Ebû Bekr Abdillâh b. Zübeyr (219/834), Müsnedü'l-Humeydî, tahk. Habîbü'r-rahman el-A'zamî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut t.y.
- » İbn Ali eş-Şâmî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. (942/1536), el-İsrâ ve'l-Mi'râc ev Hulâsatü'l-fadli'l-fâik fî mi'râci hayri'l-halâik, nşr. Hasan Ahmed İsbir, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2003/1424.
- » İbn Ebî Şeybe, el-Müsânnefu li İbn Ebî Şeybe, thk., Muhammed Avvâme, Müessesetu Ulûmu'l-Kur'ân, Beyrut 2006/1426.
- » İbn Hanbel, Müsned, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- » İbn Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyye, nşr., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mısır 1963/1383.
- » İbn İshâk, Sîretü İbn İshâk, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981/1401.
- » İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı y.y., İstanbul 1991.
- » İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Dâru's-Sadr, Beyrut, t.y.
- » İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr, Beyrut 1987.
- » İbnü'l-Esir, el-Kâmil fî't-tarih, nşr. J. Tonrberg, Beyrut 1965-66.
- » İzzet Derveze, Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri, çev., çev. Şaban Karataş, Ekin yay., İstanbul 1997.
- » Josef van Ess, 'Vision and Ascension: Sûrat al-Najm and its Relationship with Muhammad's Mi'raj', Journal of Qur'anic Studies, 1/1, London 1999.

- » Kırca, Celal, 'Geleneksel ve Çağdaş İslâm Yorumunun Temel Problemleri', II. Din Şurası; Tebliğ ve Müzakereler (23-27 Kasım 1998), Ankara 2003.
- » Koç, Mehmet Akif, '53/Necm Süresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine' İslâmiyât, (VI, 2003, sayı: 1).
- » El-Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruc yay., İstanbul 2003.
- » El-Makdisî, Mutahhir b. Tâhir, Kitâbu'l-bed ve't-târîh, Paris 1907.
- » Mâlik b. Enes, el-Muvatta', çev. Ahmet M. Büyükçınar ve diğl., İstanbul 1982.
- » Muhammed Gazalî, Fıkhu's-Sire; Resulullah'ın Hayatı, çev. Resul Tosun, Risale, İstanbul 2008.
- » Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr-i Kebîr, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006.
- » Müslim, es-Sahîh, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- » Okuyan, Mehmet, Kısa Sürelerin Tefsiri (III-IV), Düşün Yayıncılık, İstanbul 2010.
- » Öztürk, Mustafa, Kur'an-ı Kerim Meali; Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, Otto, Ankara 2008.
- » Er-Râzi, Fahrüddin, Tefsîr-i Kebîr; mefâtihu'l-ğayb, çev. Suat Yıldırım ve diğl., Akçağ, Ankara 1995.
- » Suphi Salih, Kur'an İlimleri, çev. Said Şimşek, İstanbul 1994.
- » Et-Taberî, Târîhu'l-umem ve'l-mulûk, Beyrut, t.y.
- » , Cami'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân, Mısır 1968/1388.
- » Et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud el-Cârud, Müsnedü Ebî Dâvud et-Tayâlisî, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin, Hicruttıbae ve'n-neşr, Birinci baskı, Basım yeri yok 1419/1999.
- » Et-Tirmizî, Muhammed b. İsa, es-Sünen, Çağrı yay., İstanbul 1992.
- » El-Vâsitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (331/942), Fedâilu'l-beytü'l-Makdis, thk. İsak Hassun, The Hebrew University, Jerusalem 1979.
- » Yaman, Ahmet, 'Siyer', DİA, İstanbul 2009.